

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity

Katedra výtvarné výchovy

Figurální kompozice v dané architektuře

Řešení interiéru novorománské kaple v místě zaniklé vesnice Kropfschlag-
Mýtiny na Novohradsku

diplomová práce

Knihovna JU - PF

3115175051

Autor: Martina Berová, Čj-Vv/ZŠ

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Radko Chodura, CSc.

Datum odevzdání: 26. duben 2007

The figural composition in the new-roman architecture

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Figurální kompozice v dané architektuře vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii.

V Českých Budějovicích dne 16.dubna 2007

Martina Berová

Acknowledgements

I would like to express my sincere gratitude to all those who have helped me in the completion of this diploma thesis. I am particularly grateful to my supervisor, Doc. PaedDr. Radkovi Chodurovi, CSc. for his expert guidance and valuable advice.

I also want to thank Mr. Josef Lorenc for his assistance in the practical part of my work, and the members of the memorial from Nový Hrad, who were willing to share their memories with me. I am also grateful to my family and friends for their support and encouragement throughout the entire process.

I would like to express my sincere gratitude to all those who have helped me in the completion of this diploma thesis. I am particularly grateful to my supervisor, Doc. PaedDr. Radkovi Chodurovi, CSc. for his expert guidance and valuable advice.

V úvodu své diplomové práce bych ráda poděkovala

doc. PaedDr. Radkovi Chodurovi, CSc. za odborné vedení a cenné rady, panu Mgr. Josefu Lorencovi za pomoc při praktické části mé práce, a také pamětníkům z Nových Hradů, kteří byli ochotni podělit se o své vzpomínky.

Anotace

Cílem diplomové práce je pokus nalézt vhodné řešení vyplnění interiéru poničené novorománské kaple v místě zaniklé vesnice Kropfschlag/Mýtiny nedaleko města Nové Hradky v jižních Čechách.

V teoretické části práce je nejprve nastíněna problematika 2. světové války a následného vyhnání Němců z českého pohraničí (to vše je vztaženo převážně k oblasti Novohradska a doplněno vzpomínkami a výpověďmi místních pamětníků) a stručné dějiny vesnice Kropfschlag/Mýtiny. Na to navazují mé vlastní úvahy o problematice česko-německých vztahů. To vše pak ústí v hledání vhodného symbolu, který by co nejvýstižněji vyjadřoval zdejší válečné a poválečné události, který by se nějak vztahoval ke zdejšímu kraji, a který by se dal zároveň dal umístit do interiéru poničené kaple, aby donutil návštěvníky k přemýšlení o historii tohoto kraje. Na závěr následuje popis mého postupu při trojrozměrné realizaci zvoleného symbolu.

Praktická část pak zahrnuje dokumentaci zmiňované kaple a zmenšenou trojrozměrnou realizaci vybraného symbolu.

Abstract

This diploma work aims to find a convenient solution of an interior design of a damaged new-roman chapel that was built in the destroyed village Kropfschlag/Mýtiny near the city Nové Hradý in the South Bohemia.

The introductory theoretical part outlines problems of the World War II and the following expulsion of the Germans from the Czech border (this part is mainly related to the region of Nové Hradý and is accompanied with local eyewitnesses's memories). In addition, it includes brief history of the village Kropfschlag/Mýtiny. This part is followed with a reflexion about problems of Czech-German relations. The introductory part leads to a search for a suitable symbol. Firstly, the symbol should aptly express the war and post-war sad events. Secondly, it should have a connection to this original land and furthermore the symbol should be appropriate that it could be installed in the interior of the damaged chapel to force the visitors to think about the history of this land. The final part is devoted to a description of the method used for implementation of the chosen symbol.

The practical part includes documentation of the above-mentioned chapel and a minimized 3D implementation of the chosen symbol.

Obsah

1. Úvod	9
2. O čem mapy mlčí: vesnice pod Mandelsteinem.....	12
3. Problematika česko-německých vztahů.....	14
4. Druhá světová válka na Novohradsku	15
4.1 Předválečná léta na Novohradsku	15
4.2 Světová hospodářská krize a její dopad na společnost. Situace na Novohradsku.....	16
4.3 Vytváření Henleinovy Sudetoněmecké strany. Situace na Novohradsku.....	17
4.4 Mnichovská dohoda a zabránění Československa. Situace na Novohradsku.....	18
4.5 Poválečná situace a vyhnání Němců z pohraničí. Situace na Novohradsku.....	21
4.6 Dosidlování Novohradska, zánik příhraničních vesnic a uzavření pohraničí	27
4.7 Znovuotevření hraničního pásma na Novohradsku.....	28
5. Kropfschlag/Mýtiny.....	30
5.1 Původní osídlení Novohradska	30
5.2 Historie vesnice Kropfschlag/Mýtiny	30
5.3 Stavebně-historický rozbor novorománské kaple v místě zaniklé vsi Kropfschlag	31
5.3.1 Původní stav:	31
5.3.2 Současný stav:	32
6. Wo ist mein Heim?	34
6.1 Co znamená domov	34
6.2 Viníci a nevinní.....	35
6.3 Problém lidské paměti.....	37
6.4 Hledání vhodného symbolu	39
6.5 Provedení konečné verze	41
7. Shrnutí	45
8. Závěr.....	46
9. Použitá literatura	47

10. Přílohy.....	48
10.1 Novohradské pohraničí.....	48
10.2 Kropfschlag/Mýtiny.....	52
10.3 Praktická realizace vybraného symbolu.....	56
10.3.1 Hledání vhodného gesta.....	56
10.3.2 Práce v materiálu.....	58

1. Úvod

Druhá světová válka, to, co jí předcházelo a to, co následovalo po ní – to je téma, o kterém se už nesčetněkrát psalo a hovořilo a o kterém se ještě nesčetněkrát psát a hovořit bude. Stále jsou objevovány nové podrobnosti, nová fakta. Stále jsou stíháni viníci i jejich pomocníci. Na lavice obžalovaných usedají nemohoucí lidé sužovaní stařeckými chorobami. Vyslýchání, popírání, vyslýchání, konečný rozsudek. „Copak tomu nikdy nebude konec?“ musíte se často v duchu ptát.

K tématu své diplomové práce jsem se vůbec nedostala náhodou. Vzhledem k tomu, že můj otec pochází z Nových Hradů, z města, jenž bylo i s rozsáhlým okolím před válkou z devadesáti procent německé a za války pak součástí pověstných Sudet, mám ke zmiňovanému kraji i k jeho historii velmi blízko. Odjakživa mě ale nejvíce zaujala problematika vysídlených a zničených vesnic v těsné blízkosti státní hranice, asi 4 km jihovýchodně od Nových Hradů. Byly tři: Kropfschlag/Mýtiny, Piberschlag/Veverí a Gollitz/Jedlice a byly osídleny převážně německým obyvatelstvem. Přestože od jejich vysídlení a zničení už uběhlo přes půl století, v krajině okolo státní hranice jsou dosud patrné stopy po někdejší urbanizaci: zbytky domů a stopy ovocných sadů, někde náznaky bývalých cest a mostů a v místě bývalé vsi Kropfschlag/Mýtiny dokonce i dochovaná zděná novorománská kaple, byť v dosti dezolátním stavu.

Už když jsem poprvé navštívila tato místa (bylo to nedlouho po otevření příhraničního pásma), zaujala mě natolik, že jsem začala pátrat po jejich historii, ptát se, co se tady vlastně stalo a proč. Tehdy jsem poprvé slyšela vyprávění o tzv. Sudetech, o poválečném vysídlení německého obyvatelstva z této oblasti a o vzniku příhraničního pásma podél celé české hranice. Vysvětlení se mi tehdy zdálo být dostačující, bylo přece tak prosté a jasné.

Na Novohradsko jsem se ale nepřestala vracet, vždyť to bylo rodiště mého otce a domov mých prarodičů. A zbytky zaniklých vesnic v nedotčené přírodě u krásného Veverského rybníka na úpatí Novohradských hor nepřestávaly vzbuzovat zvědavost. Otázek přibývalo...

Když jsem si ve čtvrtém ročníku měla volit téma pro svou diplomovou práci, věděla jsem, že bych chtěla dělat něco, co by souviselo se zdejším

krajem. Pak jsem si vzpomněla na zchátralou zděnou kapli v místě bývalé vsi Kropfschlag/Mýtiny a napadlo mě, jestli by se s ní nedalo něco udělat. Neměla jsem na mysli snad přímo opravu jejího exteriéru a interiéru, vždyť svému účelu již pravděpodobně nikdy sloužit nebude, ale pokusit se ji využít nějak jinak, přichystat nějaké překvapení těm, kteří se sem do těchto odlehklých míst také tak rádi vracejí.

Přímo se nabízela myšlenka proměnit její interiér v jakési memento vyjadřující všechny smutné okamžiky a příkoří, jichž byla svědkem během dlouhých šesti válečných let a zejména těsně po jejich skončení. Zároveň jsem to brala jako výzvu proniknout ještě hlouběji do historie zdejší oblasti a snažit se přitom pochopit – už však nikoli CO, ale spíš PROČ, PROČ se zde muselo odehrát, co se tady odehrálo a zda tomu třeba nešlo nějak zabránit.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou.

Teoretická část mé práce má tři hlavní oddíly:

První oddíl ve stručnosti připomíná ty okolnosti druhé světové války, které jsou nezbytné pro pochopení zdejších událostí, a zároveň se pokouší podat obraz tehdejší společenské situace zde na Novohradsku, tj. především soužití českého a německého obyvatelstva a proměnu vztahů mezi oběma etniky v průběhu hospodářské krize, průniku Henleinových myšlenek, zabránění Sudet, válečného konfliktu i následného (pro Čechy vítězného) konce války. Nejrozsáhlejší část tohoto oddílu je ovšem zaměřena na problematiku vyhnání převážně německého obyvatelstva a vysídlení pohraničních oblastí na Novohradsku. Cenným pracovním materiálem mi přitom byla kronika Nových Hradů ze zmiňované doby a také vyprávění některých pamětníků ze zdejšího kraje, kteří byli ochotni podělit se o své vzpomínky.

Druhý oddíl se konečně soustředí přímo na vesnici Kropfschlag/Mýtiny a na dochovanou kapli.

Třetí oddíl se pokouší nastínit mé reflexe o zdejším kraji a tehdejších událostech. Ty posléze ústí v hledání vhodného symbolu, jenž by se dal umístit do interiéru poničené kaple a byl by připomínkou nebo možná památníkem všeho utrpení, které si museli prožít zdejší lidé násilím vyhnání ze svých domovů. Zároveň by měl náhodné návštěvníky donutit k přemýšlení

2. O čem mapy mlčí: vesnice pod Mandelsteinem

„V pradávných časech bděli nad tímto krajem dva duchové – Dobrý a Zlý. Jednoho dne spolu uzavřeli sázku. Dobrý chtěl dát svému protějšku šanci: ‚Když sneseš všechny kameny z tohoto údolí a vytvoříš z nich do rána, než zazní zvon, skálu, staneš se zde pánem.‘

Zlý duch využil své nadpřirozené moci a začal rychle stavět skálu, dnes zvanou Mandelstein. Už to vypadalo, že sázku vyhraje, jen poslední kámen zbýval. Ten mu ale dělal těžkosti, a než ho usadil na vrchol skály, údolím se rozezněl zvon. Zlý duch prohrál.

Mnoho let potom vznikla v údolí vesnička Gollitz a v jejím sousedství také Kropfschlag a Piberschlag.“ (Expedice Neocastri, O kraji ztracené paměti, s.4)

Tak takhle nějak se po staletí vypráví pověst o Mandelsteinu.

Vydáte-li se po stopách oněch vesnic, připravte se na putování hustými lesy a neprostupným křovím. Turistická značka vás vede z centra Nových Hradů stále blíže státní hranici. Kráčíte zvolna po úzké asfaltové cestě, která byla po dlouhých čtyřicet let zapovězena šlépějím běžných smrtelníků. Podzimní listí vám šelestí pod chodidly a kraj zvolna polyká listopadová mlha – to nejpráhodnější počasí pro tuto pietní výpravu. Asi za hodinu konečně stanete na místě. Uvítá vás naprosté ticho. Ticho smrti.

Zčernalé pahýly stoletých jabloní vzpínají své pokroucené větve ke kouřově šedému nebi ze všeho nejvíce podobny nepřirozeně skrčeným postavám se vztaženými pařáty zchvácenými artrózou. V hustém lesním porostu působí dvojnásob bizardně. Ve stínu za nimi matně rozeznáváte něco bělavě šedého. Ani nepotřebujete chodit blíž, abyste zjistili, co je to. Vždyť takovýchto hromádek už jste cestou mijeli tolik. Přinejmenším dost na to, abyste pochopili. Pochopili to, že tyhle zpola zarostlé trosky bývalých zdí je všechno, co z hledaných vesnic zbylo.

Přesto se nechcete jen tak vzdát a vydáte se na průzkum ještě hlouběji do neprostupného křoví, neobjevíte však nic, co by vás uklidnilo, snad jen další trosky stavení, zbytky drátěných plotů, několik dřevěných úlů výše ve stráni a možná i zrezivělou kostru dětského bicyklu. Komu asi patřil, kdo se na něm proháněl po lesních cestách okolo Veverského rybníka od

Pyhrabrucku až po Stropnici? A co se tady vlastně stalo, proč je tato dříve obydlená oblast najednou tak liduprázdná?

Ti vzdělanější už tuší. Kolik už se toho jen napovídalo o vysídlení pohraničí po druhé světové válce i nedlouho poté, při budování příhraničního pásma. Ale jak to vlastně skutečně bylo?

3. Problematika česko-německých vztahů

I přestože by se na první pohled mohlo zdát, že problém soužití Čechů a Němců je dnes již definitivně vyřešen, opak je pravdou. V tomto ohledu bude nejspíš vždy co zkoumat, konfrontovat, uchovávat, odstraňovat a hlavně vylepšovat. Mám na mysli především předsudky, které v nás celá dlouhá historie těchto vztahů zanechala. Uvědomuji si, jak těžké je se s nimi vypořádat, dějiny se přepsat nedají a pocit křivdy i hořkosti na obou stranách asi navždy zůstane, ale co se změnit dá, to je náš POHLED na dějiny, naše snaha poznat a pochopit více, než kolik nám o této problematice uvádějí učebnice dějepisu. Protože někdy vůbec nejde o to, udělat za minulostí tlustou čáru a začít znovu, ani naopak minulost přespříliš analyzovat, ale jde spíše o to, poznat co nejvíce důležitých fakt, umět se s nimi vypořádat a hlavně vzít si z nich ponaučení. Jinak řečeno – uvědomit si to dobré i to zlé na každé z obou stran a pokusit se podle svého nejlepšího svědomí to dobré rozvíjet a tomu zlému se v budoucnu vyhnout.

Jedním z důležitých klíčových mezníků vztahu mezi Čechy a Němci byla bezesporu i druhá světová válka a to, co následovalo bezprostředně po ní, totiž vyhnání německého obyvatelstva z českého pohraničí*. To je také problematika, kterou se ve své práci budu především zabývat, byť převážně jen v malém měřítku oblasti kolem Nových Hradů.

* Tomáš Halík ve své knize „Vzýván a nevzýván“ (Praha, LN 2004) používá záměrně slovo „vynnání“ německého obyvatelstva, protože obecně užívaný termín „odsun“ se podle něj hodí spíše pro substanci bez vlastní vůle a práv, tedy především pro věci či zvířata, i když i na ně by se měl brát ohled větší, než jaký se bral na tehdejší Němce žijící v Československu, jakkoli se k nám v minulosti nezachovali nejlépe.

4. Druhá světová válka na Novohradsku

4.1 Předválečná léta na Novohradsku

Prvním velkým šokem 20. století byla pro všechny obyvatele tehdejší podunajské monarchie bezesporu první světová válka, která se nějakým způsobem bezprostředně dotýkala každého z nich. Platilo to i pro obyvatele Novohradska, z nichž několik stovek zahynulo na evropských bojištích. Ti, kdo nemuseli do války, strádali doma.

Po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku Československa došlo k určitým rozporům i na Novohradsku. České obyvatelstvo si přálo mít vlastní stát, německé obyvatelstvo obývající pohraničí zase chtělo zůstat v rámci Rakouska.

V Nových Hradech, kde výrazně převažovalo německé obyvatelstvo, došlo později mezi reprezentanty obou národností k dohodě: Češi získali tři zástupce v městském zastupitelstvu. V roce 1920 někteří novohradští Němci sice demonstrovali proti existenci české menšinové školy, ale situace se zase brzy zklidnila. Nakonec bylo v okolí Nových Hradů založeno českých škol více, z nichž největší se nacházela přímo ve městě, další pak například na Jakuli nebo v nedalekých Hranicích.

Samotní pamětníci z Nových Hradů a okolí vzpomínají na dvacátá a dokonce i na třicátá léta jako na časy, kdy zde nedocházelo k žádným výraznějším sporům mezi německou většinou a českou menšinou, naopak většina obyvatel plynne ovládala jak český, tak německý jazyk a obě národnosti společně žili v poklidném sousedství, těsném přátelství a vzájemné spolupráci.

Paní Králová, rodačka z Hranic u Nových Hradů vzpomíná: „*Před Henleinem a Hitlerem byly vztahy mezi Čechy a Němci výborné. Němci chodili na české zábavy a naopak, nedělaly se žádné rozdíly, jeden byl jako druhý. To až potom se to rozhádalo, Henlein to tady rozeštal.*“

4.2 Světová hospodářská krize a její dopad na společnost. Situace na Novohradsku

Dříve než se dostanu k problematice Hitlerova nástupu a založení Henleinovy Sudetoněmecké strany, je třeba se zmínit o tzv. Světové hospodářské krizi, která negativně ovlivnila většinu států.

Pád mezinárodních cen pšenice v letech 1928-29 předznamenal velkou depresi, která uspořádala pád cen na Wall Street (newyorská burza) v tzv. „černý pátek“ 24. října 1929. Během tří let se z neblahé události stala krize světového měřítka, která se dotkla všech oblastí průmyslu, zemědělství, obchodu i bankovníctví. Zejména ve vyspělejších zemích se krize projevila poklesem průmyslové produkce (omezení nebo dočasné zastavení výroby) ve světě až o 37%. Nabídka začala převažovat nad poptávkou, zboží se hromadilo ve skladech a nikdo nevěděl, co s ním. Došlo k velkému poklesu cen, dokonce i k ničení potravin (pálení brazilské kávy, ničení českého cukru...). Urychlil se proces centralizace kapitálu (menší podniky podlehly větším). Pokles světového obchodu činil 1/3. Státy se snažily udržovat trhy a zřizovaly si ochranná opatření, tzn. uzavíraly trh především před zahraničními dovozci. Začaly obchodní a celní války mezi konkurenty.

Světová hospodářská krize zasáhla hlavně do životů obyčejných lidí. Jelikož docházelo k pozastavení výroby, začaly obchodní společnosti hromadně propouštět. Oficiálně bylo nezaměstnáno přes 50 miliónů lidí (z toho v Československu kolem 1 miliónu). Vezmeme-li v úvahu nezaměstnanost na venkově, byl skutečný počet pochopitelně daleko větší. Mimo to všeobecně poklesly mzdy. Není tedy divu, že začínaly narůstat sociální nepokoje, projevující se i národní nesnášenlivostí.

V Československu se krize projevila se zpožděním až v roce 1930. Její vrchol nastal v letech 1932-33. Poklesl zahraniční obchod, docházelo k omezování i rušení výroby, rapidně poklesly mzdy a vzrostla nezaměstnanost. Docházelo k četným stávkám a srážkám s policií, především ze stran dělníků, horníků a rolníků. Zhoršila se vnitrostátní i mezinárodní situace. Roku 1935 dochází k dvojím volbám. Prezident Masaryk odstupuje a navrhuje Edvarda Beneše, podporovaného též

sociálními demokraty, lidovci i národními socialisty. V parlamentních volbách končí na prvním místě s 1.249.000 hlasy Sudetoněmecká strana vedená Konrádem Henleinem.

Hospodářská krize se nevyhnula ani Novým Hradům. „Byla tu bída, velká nezaměstnanost,“ vzpomíná paní Hommerová z Nových Hradů, „to rozešťvalo lidi proti sobě. Dost jich bylo propuštěno z práce, dokonce se i hodně žebralo.“ Pamětníci zároveň vděčně vzpomínají na osobnost hraběte Buquoye, který dával lidem práci bez ohledu na jejich národnost.

4.3 Vytváření Henleinovy Sudetoněmecké strany. Situace na Novohradsku

30. ledna 1933 byl Adolf Hitler jmenován německým říšským kancléřem. Německo se poté rychle proměnilo v totalitní nacistický stát. Hlavní ideologií nového režimu a politiky se stal velkoněmecký nacionalismus. Hitler vyhlásil německou Třetí říši, která se podle jeho záměrů měla stát v průběhu let silnou vojenskou mocností.

Nová politika ovlivnila nejen Německo, ale povzbuzovala i německé nacionalistické strany a organizace v Československu. Jejich tajné a hlavně proti československému státu zaměřené styky s nacionálními socialisty v Německu vedly k následnému zakázání činnosti Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei (DNSAP – Národně-Socialistická Německá Strana Dělnictva). Zastaveno bylo také působení strany Deutsche Nationale Partei (DNP – Německá Národní Strana).

Během této doby však již vznikala nová německá strana, která se nejprve formou hnutí snažila sjednotit Němce v Československu. Její vznik ohlásil 2. října 1933 vůdce největší německé tělovýchovné organizace Konrad Henlein. Dostala název Sudetendeutsche Heimatfront (SHF – Sudetoněmecká Vlastenecká Fronta). Tvořila ji skupina mladších nacionálních socialistů, kteří dosud působili v různých stranách a organizacích.

SHF sloužila jako obrana proti následkům sociální a hospodářské krize, za jejíhož viníka byl označován hlavně československý stát. Kladl se především důraz na německví a obnovu jeho vzestupu a síly. Vlastní vliv hnutí neustále stoupal.

Počátkem roku 1934 se Henlein tajně spojil s říšskými nejvyššími místy, jejichž podporu považoval za nezbytnou. Po necelém roce se tato podpora projevila i finančními dary. Henlein se však už vážně obával zákazu strany, a to celkem oprávněně. O její zrušení skutečně žádali jak Němci, tak čeští demokraté. Potvrzují to i nesčetné novinové články: „...Konrad Henlein – hnutí o sjednocení německého národa v ČSL. Heimatfrontu je třeba bedlivě sledovat! Toto hnutí je stále podezřelejší. Vždyť mu nevěří ani v nejbližším sousedství...“ (úryvek převzat z knihy *Dějiny zemí Koruny české II.*, kol. aut., s.237)

Ke konkrétní dohodě s SHF však nedošlo. V dubnu roku 1935 byla strana přejmenována na Sudetendeutsche Partei (SdP – Sudetoněmecká strana), která od počátku působila jako antidemokratická. Využívala sice československý demokratický systém, ale zároveň ho ohrožovala.

Na otázku, zda bylo na Novohradsku hodně henleinovců a fašistů, odpovídá paní Králová z Hranic následovně: „Ano, bylo jich tu plno. Hlavně henleinovců. Před Henleinem jsme měli s Němci dobré vztahy,“ opakuje, „znala jsem dokonce jednoho hodného, který si mě chtěl vzít. Ale já jsem ho potom odmítla, právě z důvodu, že byl Němec. Byli jsme vychováni vlastenecky.“

„No jo, za Henleina a Hitlera byly mezi Čechy a Němci pořád nějaké rozbroje,“ přisvědčuje paní Hommerová z Nových Hradů. „Jako malí jsme se kamarádili, vždyť jsme bydleli ve stejné ulici, ale najednou jsme to viděli docela jinak.“

„Ve škole jeden z učitelů Henleina nadšeně podporoval,“ vzpomíná paní Scheichenostová z Hranic u Nových Hradů. „Nabádal k tomu i ostatní děti a poslouchalo se rádio o německém postupu a vítězství. Kdepak výuka. Nakonec jsme se my starší museli věnovat těm mladším sami, aby on mohl poslouchat.“

4.4 Mnichovská dohoda a zabrání Československa. Situace na Novohradsku

Od prvních měsíců Hitlerovy vlády nastala v Německu likvidace všech prvků demokracie. Nejenže byla zavedena všeobecná branná povinnost, ale německá armáda přímo zaměřila svou pozornost proti sousedním státům, které byly obviněny z ohrožování německých zájmů.

Významným pro osud míru se stal rok 1937. Svět se obával hrozící války, a proto se v demokratických zemích, hlavně ve Velké Británii a ve Francii, rozmohla politika ústupků a usmiřování (tzv. politika appeasementu). Velmoci se naivně domnívaly, že smířlivou politikou uchrání světový mír. K vyvrcholení došlo za působení britského premiéra A. N. Chamberlaina. Už v listopadu dala britská vláda najevo, že je ochotna udělat Německu další ústupek, aby nedošlo k světové válce. Cílem se staly především země střední Evropy.

Díky usmiřovací politice začal Hitler své útočné plány bez obav realizovat. První na řadě bylo Rakousko, 12. března 1938 se stalo tzv. „anšlusem“ (=připojením) součástí německé říše.

Brzy nato započal Hitler s intenzivními přípravami na přepadení Československa. Požadoval, aby ČSR vydala Německu svá pohraniční území obývaná především německým obyvatelstvem. Hlavní československý spojenec, Francie, nechtěla kvůli ČSR riskovat s Německem válku, a tak následovala politiku Velké Británie. Československo bylo vyzváno, aby Hitlerovi vyhovělo a pomohlo zachránit světový mír. Výsledkem jednání 4 velmocí (Německo-Hitler, Itálie-Mussolini, Francie-Daladier a Velká Británie-Chamberlain) z noci na 30. září 1938 byla tzv. Mnichovská dohoda – rozhodnutí, že ČSR odstoupí svá pohraniční území, a to ještě během října 1938. Prezident Beneš nechtěl riskovat válečné střetnutí, v němž by Československo zůstalo osamocené, proto dohodu pod nátlakem přijal.

Mnichovská dohoda způsobila Československu velké ztráty. Německu byly vydány rozsáhlé oblasti českého a moravského pohraničí. Obsazeny byly i ryze české obce. Po ztrátě všech těchto území se celková rozloha ČSR zmenšila o 30% a počet obyvatelstva klesl o více než 1/3. Hned v následujícím roce se pak Československo stalo protektorátem Čechy a Morava. Slovákům byl dopřán „samostatný stát“ pod vedením prezidenta Tisa.

V obsazeném pohraničí muselo své domovy opustit více jak 150.000 lidí, přičemž někteří na to měli pouze 12 hodin. Mezi vysídlenci nebyli jen Češi, ale také asi 13.000 německých antifašistů. Bezmála třem stům tisícům obyvatel české národnosti, kteří směli zůstat, byly zrušeny jejich měšťanské a střední školy, často však Češi nelegálně přišli i o školy základní. Pro jednání s úřady byla povolena pouze němčina.

Připojení sudetských území nebylo však konečným cílem nacistické politiky, byl to pouze předstupeň likvidace Československa. Češi (ale i např. Poláci) měli být zničeni jako svébytný národ, část takzvaně „odnárodněna“, jiná vysídlena a další (elita) zlikvidována. K tomu však mělo dojít až po skončení války vzhledem k významu protektorátního průmyslu a hornictví.

A jak se tyto vztahy promítly do vztahů Čechů a Němců na Novohradsku?

„Byli jsme hodně učeni vlastenecké výchově,“ odpovídá paní Králová z Hranic u Nových Hradů. „Já chodila do české školy a bratr byl dva roky v německé škole. Nabízeli mu tam Hitler-Jugend dokonce s nějakými výhodami, naše rodina však odmítla. A bratr za to dostal od učitele z každé strany takovou facku, až spadl z lavice.“

Podle záznamů novohradské školní kroniky docházelo i zde ke konfliktům. Několikrát byly české děti napadeny německými a dokonce surově zbity. Případ poté řešil sám ředitel a četnictvo.

Hodně obyvatel Novohradska pocházelo ze smíšených manželství mezi Čechy a Němci. Jak na takové svazky okolí pohlíželo? Dělal se zde nějaké rozdíly? Odpovídá paní Scheichenostová ze smíšeného manželství: *„Maminka byla Němka, ale doma jsme hovořili víc česky. Česky jsem uměla jen trochu, stejně jako německy. V Byňově jsem chodila do německé školy. Po nástupu Hitlera... Maminka byla Němka a my, děti, tím pádem také. Tatínek měl problémy, protože se nechtěl k Němcům přidat. My jsme kvůli tomu zažívali pravé peklo a on musel tedy dělat všechny práce navíc, roznášet různé letáky a oběžníky... Německé děti nám nadávaly „český svině“. No a po válce, to mi bylo 18 let, jsme museli nosit pásky s velkým „N“. A to jsme zas byli „německý svině“.*

Paní Princová z Hranic dodnes vzpomíná na skupinu henleinovců, kteří celé jejich rodině hrozili žalobou za používání českého jazyka.

Sudetská oblast byla po jejím zabrání oddělena od zbylého protektorátního území a na cestách byly postaveny zátarasy, přes které nikdo nesměl bez propustky. Paní Králová vzpomíná na anonymní udání, že přechovávají v domě Čechy z protektorátu bez propustky, načež se k nim v noci dostavila policie, vyhnala je z domu a obrátila celý statek vzhůru nohama, nikoho však nenašla.

4.5 Poválečná situace a vyhnání Němců z pohraničí. Situace na Novohradsku

Po osvobození v roce 1945 se Československá republika sice přihlásila ke kontinuitě s republikou předmnichovskou, ve skutečnosti byl ovšem nový stát budován na zcela jiných základech. Ne nadarmo se v této době hovořilo o „lidové demokracii“.

V plné míře se revoluční bezpráví projevilo ve vztahu k národnostním menšinám. Stabilita poválečného Československa měla být zajištěna zejména zjednodušením jeho národního složení, což znamenalo rozhodnutí zbavit se neslovanských menšin: Němců, kteří před válkou tvořili téměř 30% obyvatelstva českých zemí, a Maďarů, jejichž počet na Slovensku dosahoval více než 17% celkového počtu obyvatel. S řešením „národního problému“ se začalo bezprostředně po osvobození a tato kapitola našich moderních dějin patří mezi ty nejsmutnější.

Prezident Edvard Beneš již v den svého příjezdu z exilu (16. květen 1945) prohlásil: *„Musíme zlikvidovat zejména nekompromisně Němce v zemích českých a Maďary na Slovensku, jak se jen likvidace ta dá v zájmu národního státu Čechů a Slováků provést.“*

Myšlenky nacistické připomínají také slova dr. Prokopa Drtiny, pronesená v projevu při první veřejné schůzi Československé Strany Národně Socialistické (17. květen 1945): *„Naše nová republika nemůže být budována jinak, než jako stát ryze národní, stát jen Čechů a Slováků a nikoho jiného než Čechů a Slováků!...Ale abychom tohoto cíle dosáhli, musíme začít s vyháněním Němců z našich zemí ihned, okamžitě, všemi způsoby, před ničím se nesmíme zarazit a zastavit. A každému jednotlivému členu národa zde připadá dějinná zodpovědnost. Každý z nás musí pomoci v čištění vlasti...“* (úryvek převzat z knihy *Pravda o Československu 1945-48*, K. Kaplan, s.62). Tyto myšlenky vyjadřovaly hluboké přesvědčení tehdejších Čechů a Slováků.

O vyhnání německého obyvatelstva z osvobozených zemí střední a východní Evropy se rozhodovalo na Postupimské konferenci 17. července – 12. srpna 1945, kde byly Spojenými státy, Sovětským svazem a Velkou Británií stanoveny zásady poválečného uspořádání a správy poraženého Německa. Prezident Beneš byl zpočátku nakloněn spíše myšlence odsunu části sudetoněmeckého obyvatelstva kombinovaného s odstoupením části

území, postupně však převládla myšlenka komplexního transferu Němců bez jakéhokoliv území. Zůstat měli pouze antifašisté. Zahraniční vedení KSČ mělo zprvu výhrady k takto široce pojatému transferu německého obyvatelstva, během své návštěvy v Moskvě však dr. Beneš získal pro tuto koncepci řešení sudetoněmeckého problému naprostý souhlas J. V. Stalina. Již předtím souhlasila s odsunem v principu i americká vláda, zatímco např. britská vláda se určitých výhrad k této koncepci až do konce války nikdy nezřekla.

Po válce se Němci a Maďaři dostali v Československu do postavení bezprávné skupiny obyvatel. Jejich majetek byl zabaven a dán pod tzv. „národní správu“. Byla jim konfiskována zemědělská půda. Byli zbaveni státního občanství a tím i jakékoli právní ochrany. Vlna poválečného nacionalismu, které se ani jedna z existujících politických stran nedokázala účinně postavit, plodila za této situace množství krutosti a nelidských aktů odvety.

Vysídlení německého obyvatelstva, které se týkalo zejména žen, dětí a starců, mělo být provedeno „spořádaným a humánním způsobem“, avšak již od května probíhala divoká fáze odsunu. Němci byli vyháněni ze svých domovů tím nejkrutějším způsobem. Tzv. „organizovaný odsun“ byl pak podle směrnic zahájen až 14. ledna 1946.

Čísla udávající počty osob, které byly vysídleny, se různí hlavně v závislosti na tom, zda je uvádějí Češi nebo Němci. V posledních válečných letech přebývaly na československém území přibližně čtyři milióny Němců, v roce 1949 se jich zde podle odhadů vyskytovalo 175.000.

Transfer probíhal prakticky tak, že obyvatelé německé národnosti byli pozváni do „sběrného tábora“ (těch bylo v každé oblasti několik) a odtud je předem domluvený transport odvezl do různých oblastí Německa. V první polovině roku 1947 bylo dodatečně vysídleno ještě 80.000 lidí. Povinnosti vysídlení byli ušetřeni němečtí občané ze smíšených manželství a někteří tzv. nepostradatelní (specialisté, dělníci v průmyslu). Poslední fázi vyhnání tvořilo „rozptýlení“ Němců do vnitrozemí, které započalo v březnu 1948.

Na Novohradsku probíhal konec války dost rušně. Těsně před koncem války přivítali tři němečtí představitelé města v Nových Hradech zhroucení Hitlerova zrádného režimu. Ředitel měšťanské školy Franz Schatzl strhl ze školní budovy velký dřevěný hákový kříž, starosta Friedrich Schmotz a velitel

hasičů Franz Pretschner odstranili prapory s hákovým křížem z radnice. Jejich chování obyčejným lidem nevadilo, ale velitele města rozčílilo natolik, že nechal všechny tři ihned popravit. A jak na tuto událost vzpomínají pamětníci? Vypráví paní Hommerová z Nových Hradů s paní Královou z Hranic: „Ještě 8. května 1945, to už byl mír, se tady střílelo. Esesáci se sem stáhli před Rusy, byla to nějaká sebranka z Trhových Svinů, kde zlikvidovali jedenáct mladých lidí, sešli se tady na radnici na výboru, na louce před radnicí stála samá esesácká auta. Ředitel z německé školy chtěl sundat z budovy školy ten velký hákový kříž, který tam visel, v té době byli ve škole schováni ranění a také matky s malými dětmi, které sem utekly z Rakouska, a ředitel nechtěl, aby byla tím křížem budova nějak ohrožena. Došel si půjčit k hasičům žebřík, vylezl na něj a sundaval ten kříž, ale viděli ho ti esesáci z radnice a přímo na žebříku ho zastřelili. Potom si zašli za těmi hasiči a chtěli vědět, kdo řediteli školy půjčil ten žebřík, a vedoucího hasičů pak oběsili na náměstí. Také oběsili starostu Schmotze, tedy chtěli ho oběsit, ale on se jim přetrhl provaz, tak ho zastřelili. Starosta i vedoucí hasičů byli na místě mrtví, ale ředitel německé školy, jak ho zastřelili na žebříku, ještě žil, jeho dcera k němu hned přiběhla a strašně křičela a on jí řekl: „Neplač, Helenko, vždyť to nejsou lidi“, a oni ho pak dodělali. Kdyby se nebyl ozýval, kdyby dělal mrtvého, tak už by si ani nebyli všimli, ale to víte...už to nezměníme. Ještě další lidi hledali ti esesáci, měli takové seznamy a ptali se nás, ale my jim nic neřekli, a ti hledaní zatím utekli do lesa a přes Jedlici do Rakouska, protože už se dozvěděli, že po nich esesáci jdou. No, a hned druhý den, 9. května, sem přišli Rusové, vyhnali Němce a vyhnali i spoustu lidí z bytů, a tam se pak nastěhovali.“

Na dotaz, jak se Češi chovali k Němcům po skončení války vzpomíná paní Scheichenostová z Hranic u Nových Hradů: „Po válce jsme museli nosit pásku s velkým černým „N“, víte, jak mě bylo trapně? Osmnáctiletá holka, letní šaty, chtěla jsem k muzice, ale nepustili mě tam, stejně bych vypadala směšně s tou páskou na rukávě. A tu jsme si nesměli sundat, za to byly tresty, facky...A kdo byl Němec, musel zadarmo pracovat pro Čechy.“

Přesto se většina obyvatel shoduje na tom, že vyhnání Němců z Novohradska probíhalo celkem klidně, nedocházelo zde k žádným velkým násilnostem a střílení, jako na severu Čech. Páter Bonfilius z kláštera Servitů v Nových Hradech vzpomíná na vyhnání z domova následovně: „Po válce

k nám domů přišli Češi, nějací Maxovi, a povídali, Vy budete muset pryč, na transport, a my chceme tenhle dům, a tak jsme se museli vystěhovat. Tenkrát se prostě takhle s domy rentovalo, víte. Odstěhovali jsme se tedy vedle a čekali jsme na transport do Německa. Všichni Němci chtěli na transport co nejdříve, víte, aby v Německu dostali ty lepší domy. A tady už se zůstat nedalo, měli jsme zakázáno spoustu věcí, nesměli jsme cestovat ani, opustit město, museli jsme být v 8 večer doma a po osmé hodině vůbec nevycházet, měli jsme menší mzdu anebo vůbec žádnou, nedostávali jsme lístky na potraviny, nesměli jsme mít rádio...Pořád jsme čekali na transport, to byl náš cíl. Nakonec však na transport pozvali jen babičku, ta musela na krátkou dobu do sběrného tábora, který se nacházel v Kaplici-Nádraží, odtud pak odváželi lidi do Německa, kde si je Němci rozebrali. My, kteří jsme zůstali, jsme museli do vnitrozemí. Já jsem ale utekl do Kaplice Na Rozpoutí a odtud do Rakouska, ono nás bylo víc, tak jsme se domluvili, že tady nechceme zůstat, zjistili jsme, kde jsou střežené hranice, no a pak jsme utekli.“

Paní Princová dodává: „Po válce se tu měli Němci opravdu špatně. Museli dělat ty nejhorší práce, uklízet odpadky na nádraží, přišli noví lidé, sebrali jim domy, chvíli je tam nechali bydlet s nimi, ale za to jim Němci museli sloužit, no a pak šli radši sami pryč. S sebou si směli odnést jen asi 30 kilo a i to jim ještě na hranicích sebrali.“

Paní Hommerová vzpomíná na vyhnání z domova takto: „My jsme se ve třicátých letech napsali k německé státní příslušnosti, a tak se s námi po válce zacházelo automaticky jako s Němci, i když tatínek byl Čech. Do čtyřicátého osmého roku nám ještě dovolili bydlet v našem domě, ale už jsme za něj museli platit Čechům nájem. Pekařství, které jsme tam vedli, nám sebrali. Ve čtyřicátém osmém roce jsme museli odejít do vnitrozemí. Asi tři roky jsme pracovali u nějakého sedláka u Kamenice nad Lipou, než nám Češi uznali žádost o české občanství, a teprve pak jsme se mohli vrátit domů na Hradý, kde nás přijali, protože tam měli nedostatek pracovní síly.“

Pamětníci také často vzpomínají na vpád ruských jednotek na Novohradsko. Jejich vzpomínky a názory na tuto problematiku jsou však dost nejednoznačné a hodně se od sebe liší. Paní Scheichenostová například vzpomíná: „Rusové sem přišli vzápětí za Němci, kteří před nimi utekli do Rakouska. Někteří ti ruští kluci byli chudáci, vyhnali je do války ze všech

koutů Ruska, ještě ani nebyli dospělí, a válka, to je hrozná věc, to je muselo poznamenat napořád. Ale někteří byli takoví, že sem přicházeli jen rabovat. Vyhnali Němce z domů, sebrali jim majetek, nebo se tam sami ubytovali. Někteří také přepadávali ženské a znásilňovali je, i starší ženské, ale později už si to nedovolili, protože se to přísně trestalo.“

Paní Hommerová naopak zase uvádí, že Rusové na Novohradsku hodně obyvatelům pomáhali odstraňovat válečné škody, a hlavně také pomáhali Němcům převážet jejich věci potají přes hranice, když například byla žena sama s dětmi (takovýchto rodin byla většina, protože muži většinou padli, stejně jako mnoho dalších novohradských mužů, v uniformách Wehrmachtu).

Jistý je pouze fakt, že Rusové zůstali na Novohradsku jen přes léto 1945 a na podzim se všichni vrátili domů.

Jako doplňující fakta bych ještě ráda zmínila několik skutečností:

Když ve své práci hovořím o vysídlování „Němců“ z Československa, mám tím na mysli lidi, kteří se před válkou, tj. ve třicátých letech, hlásili k německé národnosti. Na odsun tak kromě rodilých Němců museli jít i ti členové za smíšených manželství, kteří před válkou přiznávali německou národnost, byť šlo o Čechy, a s nimi samozřejmě i jejich potomci. Takže když byl otec Němec a matka Češka, nebo naopak a byli zaevidováni jako příslušníci německé národnosti, byli svoláni k odsunu oba včetně jejich potomků. Totéž se týkalo i rodilých Čechů, kteří se před válkou hlásili Co se týče odsunu obyvatel německé národnosti přímo z k německé národnosti.

Novohradsko, museli se všichni, kterým přišla výzva k transportu, nejprve dostavit do tzv. svolávacího tábora, jenž se pro celou oblast Novohradsko nacházel v obci Kaplice-Nádraží, a odtud byli postupně odváženi do různých míst po celém Německu. Transporty z Kaplice-Nádraží však byly v roce 1948 zastaveny, protože Německo už bylo přeplněné a v novohradském kraji se projevoval výrazný nedostatek pracovní síly.

Jakkoli by se však na první pohled mohlo zdát, že na tom Němci na Novohradsku nebyli tak zle jako v mnohých jiných krajích, kde na nich bylo pácháno mnohem více surovostí, opak je pravdou. Především je třeba si uvědomit, že odsun Němců se týkal především žen, dětí a starců, kteří měli s válkou společného jen hodně málo, anebo vůbec nic (muži z velké

části padli ve válce), a také fakt, že vysídlení lidé měli zde v kraji staletí staré kořeny, z velké části byli smíšení letitými různými svazky s Čechy a tvořili neoddělitelnou součást kultury a způsobu života zdejšího pohraničního kraje. Ať už se Němci jako národ provinili jakkoli, na druhou světovou válku, stejně jako na všechny ostatní mocenské konflikty na světě, doplatili především nevinní lidé, kteří přišli nejen o své drahé, ale také o to, co je pro člověka nejdůležitější na světě: o svůj domov, o své kořeny, o svou minulost, o svůj rodný kraj. To, jak složité to pro ně muselo být, dokládá i svědectví zachycené ve farní kronice z Horní Stropnice přímo z pozice jedné z těch žen, která si musela tímto vším projít:

„Ke konci války přišli do vesnice Rusové, před nimiž se musely všechny ženy i dívky schovávat. Zůstali do října 1945, pak se vrátili Češi.

Žádný Němec nesměl po osmé hodině večerní vycházet z domu. V noci přicházely kontroly a prohledávaly domy, zda nemáme u sebe zbraně a munici, zda neschováváme nikoho, kdo by chtěl ilegálně přejít hranice, a zda jsou přítomni všichni členové rodiny.

Měli jsme dva koně, toho hezčího nám Češi vzali a místo něj nám do stáje nahnali starého, vyhublého a nemocného. Museli jsme si nechat všechno líbit, jinak by nás zbili.

Jednou za čas přišla komise spočítat stav zvířat. Nedostávali jsme tehdy kartu na maso. Moje matka nikdy nevěděla, co má vařit.

Na začátku roku 1946 nám Češi vzali dobytek až na pár mladých kusů. Museli jsme všechna zvířata vyhnat na shromaždiště a Češi si je rozebrali. Nebylo tedy už ani mléko. Pracovali jsme u Čechů, ale nedostávali jsme ani peníze, ani chléb. Mnohokrát jsem nevěděla, co bude dál. Brzy poté byla vysídlena polovina vesnice.

15. června 1946 přišlo rozhodnutí o vysídlení s nařízením, co si můžeme vzít s sebou. Celou noc jsme balili dovolených 50 kg.

Příští den v sedm ráno jsme byli vyzvednuti koňským potahem a přivezeni ke shromaždišti. Tam bylo všechno prohledáno hlavně kvůli šperkům a vkladním knížkám, vše se muselo odevzdat.

Nákladním vozem jsme byli odvezeni do vysídlovacího tábora v Kaplici, kde jsme museli jeden týden čekat. K snídani jsme dostávali čemou kávu s krajícem chleba a odpoledne talíř bramborové polévky.

Pak jsme odjeli ve vagónech pro dobytek, v každém třicet osob se zavazadly, do oblasti Deggendorf v Dolním Bavorsku, kde jsme šli do dalšího tábora.

(Pfarchronik Strobnitz, Kreis Kaplitz, 1906 bis 1946, str. 129, úryvek přejet z publikace O kraji ztracené paměti, Expedice Neocastri, s.19)

4.6 Dosidlování Novohradsko, zánik příhraničních vesnic a uzavření pohraničí

Po vyhnání německého obyvatelstva z pohraničí, tedy i z Novohradsko, následovalo dosidlování městeček a vesnic, nebo naopak úplný zánik některých vsí. Na Novohradsku byly kvůli vysídlení německého obyvatelstva nejvíce vyprázdněny obce Byňov a Štipton, především však příhraniční vesnice Kropfschlag/Mýtiny (odsunuto 200 obyvatel), Piberschlag/Veveří (odsunuto 250 obyvatel) a Gollitz/Jedlice (odsunuto 200 obyvatel).

Jak už jsem psala, příkaz k odsunu z tehdejšího Československa se celkově týkal asi 3 miliónů osob. Zacelit takto vzniklou ránu však nebylo v silách obyvatel znovuoobrození republiky. Do příhraničí, respektive do oblasti Sudet, tak přicházeli nejen Češi a Slováci z vnitrozemí, ale též z jiných zemí, jako např. z Rumunska (tzv. rumunští Slováci - obyvatelé slovenské národnosti a původu, žijící v koloniích na území tehdejšího Rumunska). Mnoho lidí se také do pohraničí dostalo po studiích na tzv. „umístěnkou“. Početně silnou příchozí skupinou byli v některých oblastech také Romové.

Zásadní příčinou likvidace sídel v pohraničí byla ostraha státní hranice, především samozřejmě směrem na západ. A nebylo to jen budování vlastního zabezpečení, lidově zvaného „dráty“. Postupem času též vznikalo a rozšiřovalo se tzv. „hraniční pásmo“, do něhož byl povolen vstup pouze na propustku. Zřejmá byla snaha tehdejší moci o likvidaci obcí ležících v těsné blízkosti státních hranic hraničního pásma. Po vystěhování obyvatel pak zpravidla následovala důsledná destrukce veškerých domů, které by mohly, podle slov tehdejších představitelů, potencionálně sloužit jako úkryt pro občany, kteří chtějí překročit státní hranice.

V těsné blízkosti Nových Hradů zanikly ve druhé polovině 20. století tři již prázdné a vysídlené vesnice s původně převážně německým obyvatelstvem: Veveří/Piberschlag, Mýtiny/Kropfschlag a Jedlice/Gollitz.

Zostřený režim pro pohyb obyvatel měl pro zdejší kraj dalekosáhlé následky – další lidé se už na Novohradsko nestěhovali a někteří z nových osídlenců odtud museli opět odejít, protože tu našli pouze omezené možnosti pracovního uplatnění.

Situace se změnila až po roce 1990, kdy zaniklo střežené pohraniční pásmo a kraj se opět otevřel okolnímu světu.

4.7 Znovuotevření hraničního pásma na Novohradsku

Znovuotevření hraničního pásma na Novohradsku v roce 1990 vedlo především k tomu, že se do míst, kde dříve stávaly zaniklé vesnice, mohli opět vrátit lidé. Byli to většinou občané německé národnosti, kteří odsud před léty museli odejít a kteří se sem po otevření hranic přijeli podívat a zavzpomínat si i se svými potomky. Kromě nich sem však také čím dál více začali docházet lidé z blízké Horní Stropnice nebo z Nových Hradů, hledající převážně odpočinek a klid ve zdejší překrásné přírodě, ale také ti, kteří se zajímají o dějiny zdejšího kraje.

Časem zde vzniklo např. sdružení Neocastri, které vzešlo z akce proběhnuvší v novohradském klášteře Servitů červnu 2001, kdy se 15 vybraných studentů středních škol z Českých Budějovic, Trhových Svinů a Kaplice vydalo do terénu poznávat historii Novohradska. Některé studenty to zaujalo natolik, že ve svém bádání pokračovali. Tato skupina se záhy stala jádrem nově vzniklého sdružení Neocastri, které si klade za cíl vytvoření a provozování regionálního informačního centra, jež by poskytlo návštěvníkům přístup k zajímavým informacím o Novohradsku, dále se zavázalo k systematickému bádání v oblasti regionální historie a má v plánu otevřít knihovnu zaměřenou na regionální literaturu.

Mimo těchto aktivit byla v oblasti celého Novohradska zbudována naučná cyklostezka zabývající se historií zdejší oblasti, která vede z Jedlice po tzv. „signálce“, což je označení pro cestu, kterou v době existence železné opony používali převážně příslušníci pohraniční stráže. Na této cyklostezce lze nalézt i zmiňované zaniklé vesnice.

Novohradské pohraničí se tak znovu otevírá světu a vydává veselá i smutná svědectví z historie zdejšího kraje.

5. Kropfschlag/Mýtiny

5.1 Původní osídlení Novohradska

Výsledky osidlování kraje v průběhu 13. a 14. století byly navzdory omezeným technickým možnostem a hospodářským podmínkám doby překvapivé. Kromě hradu či tvrze s přilehlou osadou ve Stropnici, „Nového Hradu“ a Lazice (Žáru) byly osídleny v údolí řeky Stropnice dvůr Šejba (Seyben-Šejby) se dvěma postupně založenými tvrzemi a další zboží stropnické, ke kterému připadaly v roce 1300 Gerlait (pravděpodobně Dlouhá Stropnice), Šlágles (Paseky), tvrz v Chlupaté vsi (Reuhenschlag-Meziluží), Humenice (Meierhof), Lueg (Hojná Voda) a Bedřichov (Friedrichschlag). Kromě těchto míst byly osídleny osady Rychnov u Nových Hradů, Jedlice (Gollitz), Veverí (Piberschlag), Mýtiny (Kropfschlag), Žumberk (Sonnenberg), tzv. Malá Dobrá Voda (dnes Meziluží), dvůr Olbramy (Olbramov), Světlství (Zwetlarn-Gschwendt-Světlí) a řada dalších usedlostí a samot.

5.2 Historie vesnice Kropfschlag/Mýtiny

Crophslog (1360), Koprslak (1360), Kropslak (1465), (556 m n.m.)

Kropfschlag patří k nejstarším osídleným místům Novohradska. Podle dochovaných zpráv patřil ke statku Světlí. Koncem 14. století ho společně vlastnili Petr a Zachař ze Žestova. Bylo tomu tak až do husitských válek, kdy zahynul mladší z obou bratrů, Zachař, i všichni jeho potomci. Panství poté zdědil Petrův syn Oldřich. Ten jej roku 1435 prodává Erazimovi z Michnic. Kropfschlag zůstává v rukou Michniců až do roku 1564, kdy jej Svojshe Pouzar z Michnic prodává Vilémovi z Rožmberka. Po roce 1579 dostává však Kropfschlag nového majitele – Mikuláše Častolava z Dlouhé Vsi. Ani jemu však dlouho nepatří, neboť již začátkem 17. století patří Kropfschlag k panství Buquoyů.

Kropfschlag byl tvořen zcela pravidelně – 46 domů stálo podél Přední a Zadní cesty a bydlelo v nich přibližně 230 německých katolických obyvatel. Každé stavení mělo samozřejmě své číslo, ale lépe známé bylo pod názvem dávaným buď podle majitelů, podle jejich povolání, anebo podle příhody, která se k domu vázala. Mohli jste tedy jít kolem domu známého jako

„Liška“, „Hnízdečko“ či „Krutý“ a dlouze přemýšlet, pročpak asi taková jména vznikla, anebo jednoduše navštívit dům „Spindler“, a hned vám bylo jasné, jak se pán či paní domu jmenují.

Obyvatelé náleželi většinou k sedláckému stavu. Ti nejchudší si hledali práci v Dolním Rakousku, kde se živili např. jako tesaři, zedníci, švadleny, nebo jako námezdní dělníci. Nelehký život komplikovala i zdejší málo úrodná půda umožňující pěstování pouze nenáročných plodin.

Kropfschlag spadal pod panství Nové Hradky, fara i pošta byly ve Stropnici (Strobnitz). Většina událostí, které se staly v Kropfschlagu, je úzce spjata s jihovýchodně ležící vsí Piberschlag/Veverí.

Dnes zbylo z Kropfschlagu víceméně jen már zdí. Při podrobném průzkumu terénu na území bývalé vsi se podařilo nalézt téměř všechny ruiny objektů jak podél Přední, tak i podél Zadní cesty. Nejlépe viditelný objekt je na jihu vesnice. Byl to pravděpodobně tzv. „vierkant“, tedy statek se čtvercovým nebo obdélníkovým půdorysem a s vnitřním dvorem. Dnes zbytky objektu využívá jako tábořiště skautský oddíl z Českých Budějovic. Zachovány jsou však jen zbytky zdí a původní, nepoškozený sklep.

Světlejší výjimkou je ovšem kaple postavená roku 1903 v novorománském stylu. Půl století chátrala, a to, že dosud stojí, lze považovat spíše za zázrak. Kaple obdélníkového půdorysu s apsidou má netradiční postavení oltáře, který směřuje na jihozápad. V současné době je však bez lucerny v důsledku zhroutení stropu a krovu. Krov je však již nově opraven.

5.3 Stavebně-historický rozbor novorománské kaple v místě zaniklé vsi Kropfschlag

5.3.1 Původní stav:

Kaple byla postavena roku 1903 v novorománském stylu na čtvercovém půdorysu s půlkruhovou apsidou po celé jihozápadní straně čtverce. Vchod směřoval na severovýchod k hlavní cestě (tzv. Přední cesta). Postavení oltáře bylo tedy poněkud netradiční - směřoval na jihozápad. Střecha nad vchodem byla opatřena lucernou.

Vchod do kaple tvořil třikrát odstupňovaný portál se dvěma vloženými sloupky, nad portálem byla jednoduchá štuková plastická výzdoba. V průčelí nad portálem se nacházelo rovněž třikrát odstupňované rozetové okénko

s plastickým štukovým dekorem po levé i pravé straně. Průčelí bylo dále zdobeno dvěma svislými lisénami po obou stranách vchodu, které byly samy ještě dále dekorovány.

Po obou bočních stranách kaple se nacházelo vždy po dvou podélných oknech zakončených nahoře plným obloukem po vzoru oken románských.

Světlo do kaple pronikalo i malým špaletovým okénkem v apsidě.

Kaple byla bohatě plasticky zdobena, podél celé délky střechy po obou bočních stranách se táhly pásy zubatek. Apsidu zdobily pásy napodobující románský obloučkový vlys.

Podélná okna po obou bočních stranách kaple jsou dozdobena půlkruhovým plastickým dekorem kolem horního plného oblouku, dole pak končí zdobenou plastickou římsou s dalším štukovým dekorem. Navíc jsou orámována také lisénami, které jsou vždy dvě po obou stranách kaple.

Interiér byl tvořen jedinou řadou lavic a jednoduchým dřevěným zdobeným oltářem v apsidě před špaletovým okénkem.

5.3.2 Současný stav:

Kaple sloužila svému účelu pouhých 40 let. Když došlo v rámci čištění hraničního pásma ke stržení všech ostatních budov, přežila jako jediná bez pohromy. Od té doby ji však nikdo neudržoval, proto začala chátrat. Postupně se zhroutil celý strop i krovy a v důsledku toho i střešní lucerna.

Interiér byl nejprve vydrancován a záhy se zaplnil sutinami z probořené střechy i z opadané omítky. Okna i dveře byly vymláceny, do kaple pronikla vlhkost, která dokonala zkázu celého interiéru.

Teprve v 90. letech se o objekt začali znovu zajímat jednak obyvatelé sousedního Rakouska a Německa, kteří zde mají své kořeny, jednak i nově vzniklé sdružení Neocastri z blízkých Nových Hradů.

V průběhu několika let dostala kaple nové krovy i střechu a přední štít byl znovu dozděn. Do kaple byla rovněž vsazena čtyři nová podélná boční okna, která byla dodána z rakouské strany a která se sem bohužel příliš nehodí.

Kaple je dosud bez dveří a prázdná. Jak její exteriér, tak i interiér jsou silně poškozeny.

V budoucnu jsou však plánovány další opravy kaple. Zastupitelé města Nové Hradky ji totiž za symbolickou 1 Kč ročně pronajali již zmíněnému občanskému sdružení Neocastri, které se rozhodlo tuto stavbu zachránit.

Jeho členové by rádi pokračovali instalací dveří, rekonstrukcí kleneb a podlahy a úklidu okolí. Jejich základním cílem je zajistit, aby kaple nespadla, nezatékalo do ní a nedocházelo k jejímu dalšímu chátrání.

6. Wo ist mein Heim?

6.1 Co znamená domov

„Být domov, jenom střecha nad hlavou...být jen ty čtyři stěny do čtyř světa stran...stůl, postel, kamna, dveře do světa...bylo by člověku častokrát lehčeji. Jenže ,být ve svém'--- toť něco málo z prostých lidských snů. A ,někam patřit'--- rovno osudu.

Přišli jsme na svět – a byl nám veliký.

Trochu jsme se ho báli, trochu jsme věřili, že patří jenom nám. A tak jsme si ho kradí, pomaloučku měřili: dvacet pět kroků ze sklepa až na půdu, od síně k sadu třicet tří. A z návsi k nádraží to bylo celou hodinu. A ke hřbitovu s pohřbem celý dlouhý věk. Kdo tenkrát mohl tušit, že tyhle počty nesejdou nám z paměti? Kdo mohl vědět, že ty tři stráně prchající do nebe a ty dva srázy plné kamení budou v nás navždy bělounce zjara kvést a navždy s podzimem rezavě uvadat – ač budeme na sto honů? Koho by napadlo, že se ten splávek za vsí plný husích per tesklivě rozklinká třeba i po letech, kdykoli budeme sami? A dávno holý Na zabitým les? Hřímavě hučí, strmí do nebe...a sedm bludiček a devět hejkalů straší nás po nocích, máme-li ze světa už příliš těžkou hlavu.

*I ty hromy, v kterých slyšet kámen,
i ty lomy, v kterých padá kámen,
i ten svět, co bude,
i ta rez, co zbude,
i to vše je domov...*

Je kdesi v tobě...zapřísáhle skryt, aniž by ti čím hrozil, aniž by si co žádal...jenom prostě je – darmo by ses ho zříkal, nadarmo bys ho proklínal...vždyť k čemu zříkat se a proklínat sám sebe?

Ano, lze věřit, že jsme doma všude. Lze sladce rouhat se. Lze stokrát přísahat, že tesknit nebudeme, co jsme si, to jsme si...a jednou provždy sbohem. Jenomže země, co nám sudičkou, má ví Bůh odkud divotvornou moc přicházet ve snu nebo v úzkosti – a brát náhle za kliku u dveří, co zazděny sto roků.

Neboť domov, to je i kříž..."

(Jakou barvu má domov, kol. aut., s.5)

Mít domov znamená také mít jistotu, zázemí, pevný středobod ve světě, který je čím dál tím nejistější. Mít místo, kam se vždy rádi vracíme a kde se cítíme v bezpečí před celým světem.

A přijít o domov – z pouhé cizí zlovůle, z touhy po pomstě a ještě tak krutým způsobem – to je snad až příliš tvrdý trest.

6.2 Viníci a neviní

Léta 1945–48: vyhnání německého obyvatelstva z českého pohraničí – pár stručných slov, čteme je v učebnicích dějepisu a mnozí z nás si přitom myslí „však si nic jiného ani nezasloužili“. Nenávist snad celkem pochopitelná, tím spíše pak pro ty, kteří byli 2. světovou válkou přímo osobně postiženi, ztratili v ní své blízké, rodinu, přátele. A tak cítili povinnost šířit svou nenávist dál: „Zasloužili si to. To, a ještě mnohem více!“

Kolikrát jsme tohle my všichni už slyšeli. Kolikrát jsem to už slyšela já. A kolikrát přímo od obyvatel Novohradsko. Zvláštní, že především od těch, kteří si zmíněné události vůbec nemohou pamatovat. Problém zděděné nenávisti, problém pokřivené a zkreslené interpretace dějin, problém lidské omezenosti.

„A čím že si to vlastně zasloužili?“ přímo se vnucuje otázka. „Čím si to zasloužili právě tihle lidé, lidé z Kropfschlagu? Vždyť šlo především o děti, ženy a staré lidi, o ty, kteří tu žili od nepaměti, a kteří s válkou měli pramálo společného.“

Okamžik přemýšlení, než je celý budoucí rozhovor smeten ze stolu jediným argumentem, pádnějším nežli otcova pravice:

Kolektivní vina.

Termín definitivní, platný, konečný, snad jen poněkud nejasný. A nejasnější tím více, čím více se mu člověk snaží přijít na kloub.

Je snadné pochopit individuální lidskou vinu – fakt, že život každého z nás je do jisté míry utkán ze série chyb, neplatných prvních pokusů, přešlapů, omylů, lží a polopravd.

Možná, že by se také dalo hovořit o vině lidstva jakožto živočišného druhu, kterou dědíme z pokolení na pokolení jako čím dál tím těžší břímě už od okamžiku, kdy příslušník věhlasného druhu homo sapiens zavraždil z ryze zistných důvodů svého prvního živočicha, až po střílení do dětí, tak

běžné v pokřiveném dvacátém století. Nakonec – jsme přece determinováni svou živočišnou podstatou a na vrozené agresivní pudy se dá svést leccos. Snad tedy můžeme soudit lidstvo jako celek – za bezohlednost, se kterou se ubírá vpřed dějinami, za nevšímavost k utrpení, které tím způsobuje celé své planetě, za celou tu falešnou roušku „socializace“, kterou se pokrytecky snaží zakrýt to primitivní v nás, ne však kvůli těm ostatním okolo, ale každý jen a jen kvůli sobě samému, abychom se my sami cítili bezpečněji, abychom si zajistili podmínky nezbytné pro naše přežití a navzájem se tady všichni nepobili. Lidstvo potřebuje řád a zákony. Bez toho všeho by se opět proměnilo v dravou zvěř.

S vinou lidstva jako celku už to tak jednoduché není, asi závisí na každém z nás, jak na tuto věc pohlíží.

Ještě tu ovšem máme vinu kolektivní, ten pro mě tolik nepochopitelný termín. A existuje vůbec nějaká definice pojmu „kolektivní vina“?

Jak bys mi vysvětlil, co je to „kolektivní vina“? zkouším postupně jednoho po druhém členy své rodiny, přátele i neznámé lidi. Odpovědi se víceméně shodují: výskyt „kolektivní viny“ je vždy podmíněn existencí nějaké skupiny (etnika/národa), z nichž jeden nebo více jedinců spáchají něco zlého, za což je následně volána k odpovědnosti a potrestána celá skupina (etnikum/národ), tedy jak viníci, tak i nevinní.

Jak nesmyslné, napadne vás okamžitě. A jak absurdně si to protiřečí té tolik omílané demokracii, kterou nás ve školách učí vyznávat. Kolektivní vina – naprosto protiprávní pojem.

Němci, řekne se, a nám se okamžitě vybaví: rozpínaví, hluční, nadřazení, panovační, perverzní, zvrácení, nacionalisti. A Italové jsou zase příliš hluční, upovídání, veselí a temperamentní. A Španělé vášniví a hrdí. Seveřané klidní a chladní. A Češi zase skvělí muzikanti a notoričtí zloději.

V důsledku by to tedy mělo znamenat, že každý Ital by měl být veselý a temperamentní, každý Španěl hrdý a vášnivý, každý seveřan klidný a chladný, každý Čech výborný muzikant a notorický zloděj a každý Němec rozpínavý, hlučný, nadřazený, panovačný, perverzní a nacionalista. A každý Němec by měl být také zodpovědný za to, co se v Evropě odehrálo mezi lety 1939-45. To je princip kolektivní viny. Absolutní nesmysl.

Každý, kdo zauvažuje nad pojmem „kolektivní vina“, musí stejně nakonec vždy dojít k závěru, že nikdy nelze aplikovat na každého člena národa

nějakou univerzální typologii, kterou lze navíc jen stěží doložit, ale vždy se jedná pouze o otázku individuálního lidského charakteru. Jsou Češi, kteří jsou vynikající hudebníci. Jsou Češi, kteří kradou jako straky (a dlužno říct, že budou vždycky a bude jich čím dál víc, dokud tu budou panovat takové podmínky, že se jim krádeže vyplatí). A jsou Češi, kteří hudbě vůbec nerozumí, a Češi, kteří by v životě nikomu neukradli ani pětník.

Jsou Němci, kteří jsou nadřazení, panovační a rozpínaví, ale jsou i takoví, kteří jsou skromní a nepřejí si nic jiného, než žít v klidu a lásce tam, kde se cítí doma.

Jsou i Němci, kteří se během 2. světové války provinili tak, že prostě nemohou doufat v jakékoli odpuštění, a ti si zaslouží spravedlivý a tvrdý trest. Ale jsou i Němci, kteří s tím vším nechtěli mít vůbec nic společného nebo byli naprosto proti tomu. Bylo jich mnoho. A mnoho jich také bylo nahnáno do války proti jejich vůli a mnoho jich bylo nemilosrdně postřeleno a mnoho jich zemřelo v koncentračních táborech nebo bylo jinak persekuováno.

Na válku pak doplatili všichni. Nejvíce však bohužel ti nevinní.

Proto si myslím, že neexistuje žádná kolektivní vina. Jsou jen dobří a špatní lidé, nebo také černí a bílí, nejčastěji však černobílí. A tak je tomu v každém národě na světě.

6.3 Problém lidské paměti

Kropfschlag, Piberschlag a Gollitz – pár hromádek kamení, které obviňují více než tisíc slov. Pro svět už dnes vůbec nic neznamenaají, ale pro lidi, kteří zde kdysi žili, znamenaly celý svět. Většina z nich dnes už nežije, nebo jsou to velmi staří lidé. Dlouho se sem nemohli vrátit, termín „železná opona“ hovoří za vše. Mnozí se tak návratu ani nedožili. Ale nyní, když se novohradské pohraničí opět otevřelo světu, se někteří znovu vracejí. Buď oni sami, nebo alespoň jejich potomci, aby shlédli místa, kde mají své kořeny, a aby podali svědectví o krutém bezpráví, které zde bylo na lidech spácháno. Znovu se tak vynořují dávno zapomenuté a promlčené skutečnosti a fakta, problematika vysídlení obyvatelstva z pohraničí se stává opět aktuální. A spolu s tím se znovu dostává na přetřes otázka, zda by se měly všechny tyto neblahé události znovu otevírat, nebo by se na ně mělo jednou provždy

zapomenout a začít budovat česko-německé vztahy znovu, s čistým štítem, nezatížení minulostí, co jsme si, to jsme si.

Slyšela jsem na toto téma už různé názory. Já sama dosud přesně nevím, jak se k celé problematice postavit. Nemyslím, že bychom měli zapomínat. Nemyslím si ale ani, že by bylo vhodné zdejší smutné události přespříliš analyzovat a pátrat po detailech. Jednak už to teď pro žádné jednotlivce nemá smysl a nemůže to už nikomu nijak prospět, a jednak nám pro budoucí ponaučení bohatě stačí to, co už víme.

Nejlepší řešení asi je smířit se s minulostí takovou, jaká byla, protože teď už ji stejně nezměníme, ale můžeme z ní těžit cenná poučení pro budoucnost, budeme-li o ně stát.

Nevěřím, že se lidé změní. Stále tu budou na jedné straně takoví, kterým půjde jenom o peníze a o moc, a na druhé straně pak jejich oběti. Agresivita a touha vlastnit byla člověku dána do vínku, je součástí jeho podstaty a nezmění se. A to s sebou vždycky ponese také bezmoc proti krutosti, bezpráví a nenávisti – my všichni jsme bezmocní proti krutosti, bezpráví a nenávisti.

A pokud se proti tomu chceme, alespoň v mezích našich možností, bránit, asi bychom měli začít u sebe, pokusit se změnit sami sebe, neubližovat druhým, tolerovat je, odpouštět jim, povznést se nad utrpenou křivdu a neoplácet stejným, prostě přerušit ten řetězec věčného ubližování a oplácení.

Asi tím nezměníme svět, ale musíme se aspoň pokusit vycházet spolu lidsky, když už ne ve jménu onoho pověstného „ráje na zemi“, který bohužel asi není pro lidi, tak alespoň ve jménu onoho morálního řádu a společenského systému, který lidé za staletí své existence vystavěli, abychom my všichni, lidé tak odlišných kultur a myšlení, dokázali žít vedle sebe, abychom se jednoho krásného dne vzájemně nevyhubili a nezanechali tady po sobě svou planetu prázdnou a zdevastovanou – k pronajmutí.

Je dobře, že se rozsáhlé lesy Novohradska znovu otevřely světu a že byl znovu lidem umožněn vstup do takových míst, jako jsou zničené vesnice Kropfschlag, Piberschlag a Gollitz. Už proto, že právě takováto místa, kterými se prohnala smršť dějin a srovnala je navěky se zemí, mohou vést návštěvníka k zamyšlení nad lidskou minulostí, současností i budoucností. Bylo nám dáno do vínku myšlení a paměť, které nám umožňují uvažovat o

věcech kolem nás a ukládat si dobré i špatné vzpomínky v mysli jako v nějaké obrovské databance – naštěstí i naneštěstí. Neužívejme jich však k tomu, abychom si přivolávali zpět staré křivdy, ale užívejme jich rozumně tak, aby nám umožňovali jít dál tou nejpřímější a nejčestnější cestou – i co se česko-německých vztahů týče.

6.4 Hledání vhodného symbolu

Hledání vhodného symbolu, který by návštěvníkům těchto opuštěných míst připomněl ještě relativně nedávnou minulost, donutil je k zamyšlení a zároveň by také zapadal do interiéru poničené novorománské kaple, nebylo vůbec snadné.

Na začátku bylo dlouhé meditování ve zdejších lesích, v místě zbořených vesnic i přímo v mýtinské kapli – jediném objektu, který se z bývalé vesnice dochoval až do dnešních dnů. Znam tato místa už od dětství a dalo by se říci, že se už v útlém věku staly součástí mého životního prostředí, přesto jsem si ze začátku vůbec nevěděla rady, kde bych měla začít a z čeho vycházet.

Nejprve jsem se snažila sesbírat co nejvíce historických materiálů, abych se dozvěděla o zdejších dějinách do nejmenších podrobností. Sbírala jsem výpovědi pamětníků, pátrala v archívech, ve starých novinách, v kronikách. Také jsem se dala do shánění zdejších pověstí, s nimiž mě seznámili mí prarodiče a další známí lidé z Novohradska. Některé jsem našla zaznamenané také v tenké brožurce *O kraji ztracené paměti* vydané Expedicí Neocastri v roce 2002. Snažila jsem se v nich najít něco, co by se dalo považovat za symbol zdejšího kraje a nějakým způsobem pak výtvarně ztvárnit a umístit do mýtinské kaple.

Nakonec jsem však tuto cestu zavrhla, ani ne proto, že bych nebyla našla v pověstech a vypravování dost vhodných symbolů vázících se ke zdejšímu kraji, jako spíš proto, že většina místních lidí (a natožpak těch cizích) místní pověsti nezná a bez známosti kontextu by stejně nikdo nepochopil, o co vlastně jde.

Pokračovala jsem tedy sepisováním různých asociací, které mě napadaly při pobytu v těchto místech: válka, bolest, utrpení, zkáza, chátrání, pláč, nenávisť, kameny, stromy, železo, zub času, rez, kosti, prach, zapomnění, klid, smrt...

To všechno se však ukazovalo jako asociace vcelku běžné, které by se daly vztáhnout k jakékoli válce po celém světě.

Nakonec jsem se rozhodla vyjít přímo z toho mála, co v hustých lesích Novohradsko po zničených vesnicích a jejich vysídlených obyvatelích zůstalo. Z toho *torza*, které tu zbylo. Z torza stavení a zahrad, které teď připomíná už jen pár hromádek kamení a zčernalé kostry ovocných stromů ztracených v křoví, i z toho torza vzpomínek, které místním obyvatelům zůstaly po smrti většiny pamětníků oněch smutných událostí.

A proč jsem se rozhodla vycházet právě z toho? Snad proto, že to, co se v lesích Novohradsko po zničených vesnicích dochovalo, i to, co je o tom z historie známo, je zřejmé jak místním obyvatelům, tak i všem vzdělaným občanům, a nepotřebují k tomu tedy znát žádný jiný kontext. Vše je objektivně známo a vše má svou definitivní a nezaměnitelnou platnost.

Hledaným klíčovým slovem se mi tedy nakonec stalo *torzo*. Ale torzo čeho? Torzo domů, torzo zahrad, torzo vzpomínek, torzo naděje do budoucna? Nebo snad torzo toho všeho dohromady?

Po dlouhém uvažování jsem se všechno zmíněné rozhodla vtělit do jediného symbolu. Stalo se jím torzo ženy zralého věku, torzo matky. Na jedné straně žena – výmluvný symbol bezmoci a pasivity vůči krutým (po)válečným událostem, na druhé straně matka – symbol domova, plodnosti, starostí a letité obětavé práce pro celou rodinu, která přišla všechna vniveč. To vše jsem se ještě rozhodla podpořit rezignovaným, odevzdaným gestem plným bezmoci a bezbrannosti vůči událostem, které válčují svět, a na něž je žena krátká.

Konečné řešení?

Ne, ještě ne, ještě by to chtělo něco, co by celou tu věc nějak ozvláštnilo, vztáhlo ji ke zdejšímu kraji, spojilo se zdejšími opuštěnými místy. Proto jsem se rozhodla nechat své torzo zvolna zarůstat do tenké slupky jabloňové kůry. Právě ta jabloňová kůra mi pomohla vrátit se zpět na začátek: jabloně, uschlé jabloně, tak bizarní a nepřirozené v opuštěném lesním příšeří, něco, co každého návštěvníka na první pohled upoutá, šokuje a zároveň pronikavě upozorní, že zde kdysi dávno muselo být i něco jiného, než jen pouhé lesy.

A proč mé torzo *zarůstá* do kůry těchto stromů?

V mlčenlivých lesích Novohradských hor je den ode dne obtížnější nalézt stopy lidí, kteří zde před šedesáti lety žili, a i to málo hmotných pozůstatků,

z nichž by se snad dalo leccos vyčíst, pomalu vytlačuje les. A stejně tak pod nánosem dějin mizí i vzpomínky na tragická 40. léta. Smutnou část dějin českého pohraničí (a nejen toho novohradského) zvolna pohlcuje příroda a čas, proto také torzo zarůstá do kůry stromu a zvolna se v ní ztrácí.

Naštěstí pro všechny optimisty hledající ve všem alespoň zrnko naděje lze zmiňovaný symbol chápat i zcela opačně. Z torza zapomenutých událostí pomalu opadává kůra lží, mlčení a zapomnění, abychom se mohli podívat na minulost v pravém světle a vydobýt z ní cenné poučení pro budoucnost.

Tím se naplňuje cíl mé práce, který zněl: zvolit takový symbol, který by byl výstižný, ale zároveň také mnohoznačný, aby donutil návštěvníky zdejších míst přemýšlet, pátrat a klást si otázky.

6.5 Provedení konečné verze

Při zvažování provedení konečné verze vybraného symbolu jsem vycházela přímo z architektury, do níž bude umístěna.

Od začátku bylo zřejmé, že v poničené novorománské kapli by nejlépe vynikl nějaký trojrozměrný objekt, jenž by nějakým způsobem zaplnil prázdnotu, kterou vydechuje poměrně velký interiér této stavby.

Jako materiál by pak celkovému rázu dané stavby i duchu zdejšího kraje nejlépe odpovídalo dřevo, jehož zpracování a použití má (snad v souvislosti s letitou tradicí zdejšího rozvinutého sklářství) na Novohradsku dlouhou a bohatou historii. Do interiéru kaple by však poměrně dobře zapadal i některý druh hrubšího kamene – snad pískovec nebo opuka. Při výběru materiálu, z něhož bude skulptura provedena, bude nutné zvážit i jeho odolnost proti povětrnostním vlivům, protože kaple dosud nemá dveře a zvenčí do ní proniká vlhkost.

Co se týče umístění objektu, jako nejvhodnější se jeví místo pod obloukem, kterým je k základům kaple připojena apsida, protože to je jediné místo v kapli, kde dílo vynikne, a zároveň nebude nikomu překážet v pohybu.

S tímto problémem souvisí i velikost skulptury. Při celkové délce kaple 11 m od vchodu až k nejzazšímu bodu oblouku apsidy, šířce 5,75 m od jedné boční stěny ke druhé, a výšce 7,5 m od podlahy k vrcholu klenby stropu jsem ideální výšku objektu spočítala na něco přes dva metry, aby se dílo v kapli neztrácelo, ani zbytečně nezabíralo moc místa.

Skulptura by měla být připevněna k zadní straně kaple (vrcholu oblouku apsidy) dvěma železnými příporami, na nichž bude nabodnutá viset ve vzduchu asi metr nad zemí. K tomuto kroku mě vedl fakt, že se o nějaké podlaze kaple ve skutečnosti vůbec nedá mluvit – je totiž tvořena pouze prachem a sutinami, a navíc by dílo umístěné na zemi ztrácelo něco ze své výmluvnosti, s níž bych si přála, aby k návštěvníkům promlouvalo. Pokud bude objekt zdánlivě viset v prostoru (alespoň tak se to bude jevit očím návštěvníka vstoupivšího do kaple), bude právě tento objekt tím prvním, na co mu padne zrak, co jej omráčí a nad čím bude muset zapřemýšlet.

Já sama jsem se rozhodla finální objekt zhotovit v menším měřítku (přesněji v měřítku 1:4). Vedly mě k tomu především omezené technické podmínky. Zároveň jsem namísto dřeva či kamene použila keramickou klínu, což je pro mě jako pro studentku nejdostupnější materiál.

Tak však této mé zmenšené realizaci finálního díla předcházela řada příprav.

V první řadě se jednalo o samotné gesto zvoleného torza: jak nejlépe vyjádřit bezmoc, odevzdanost a rezignaci, aby se zároveň jednalo o gesto naprosto jednoznačné a nezaměnitelné, ale aby přitom bylo naprosto přirozené a nepůsobilo ani trochu vyumělkovaně a vylhaně? Toto dilema mě záhy přivedlo k tomu, že jsem si sehnala model – ženu-matku ve středním věku – která mi pózovala pro mé fotografie a kresby. Společně s ní jsem se pokoušela dobrat toho, jak nejvýstižněji vyjádřit uvedené pojmy, pokud možno celým postojem těla: nachýlením a zhroucením trupu, sklopením hlavy a krku, polohou končetin...

Tento úkol značně komplikoval fakt, že jsem k tomu všemu potřebovala stojící figuru, aby se dala upevnit na železné přípory v kapli a mohla tak „viset“ ve vzduchu. Vsedě by se snad bezmoc a odevzdanost dala vyjádřit jednodušeji a gesto by působilo přirozeněji, ale to by hotový objekt musel zůstat na zemi, a to by právě v této architektuře nebylo nejlepší řešení. Musela jsem tedy sáhnout po kompromisu.

Další problém byl, že se ve finální verzi mělo jednat právě o *torzo*, tudíž jsem si při vyjádření zamýšleného gesta nemohla pomoci žádným gestem dlaní, ani výrazem tváře, které na skulptuře nebudou přítomny. Musela jsem

si vystačit s pouhým nachýlením a sklonem trupu, maximálně tak ještě s polohou ramen a skloněním krku.

K mému velkému překvapení jsme s mým modelem, poté co jsme vyzkoušely různé varianty „bezmoci a odevzdanosti“, zjistily, že gesto bezmoci a odevzdanosti vyjádřené stojící figurou je pouze jedno jediné. Až do té doby jsem stále věřila, že ze všech možných poloh trupu, krku a končetin si budu muset pouze zvolit to nejvýstižnější, ale najednou jsem zjistila, že naprosto přirozené, spontánní a jednoznačné gesto bezmoci, odevzdanosti a rezignace je pouze jediné a pro všechny lidi naprosto shodné: mírné nahrbení zad, svěšení ramen lehce dolů a dopředu, mírný sklon hlavy a krku k prsům, uvolnění břicha, předsunutí pánve, celkové ochabnutí svalstva a zhroucení pevného držení těla. Postava tak celá jakoby ochabne, zvadne, zhroutí se. Ze všech možných očekávaných gest tak zbylo jen jedno jediné, které jsem se pokusila zachytit na fotografiích i v kresbě, a poté jsem se pustila do jeho trojrozměrného ztvárnění.

Jak jsem se už zmínila, trojrozměrný návrh budoucí skulptury jsem se rozhodla vytvořit z pálené keramické hlíny. Pracovala jsem doma podle živého modelu. Nejprve jsem z hlíny pomocí modelářských špachtlí vytvořila asi 70 cm vysoké torzo ženské figury – tělo s náznakem uražených končetin a hlavy. Na zbytku krku a na horních končetinách jsem poté naznačila pomocí lomených rovných plošek strukturu lomu, jako by byly končetiny a hlava násilně uraženy. Tento fakt měl ještě více posílit dojem neúcty a zhanobení, jíž se dostalo anonymní ženě-matce, násilím vyhnané s celou rodinou ze svého odedávného domova. Vymodelovanou část dolních končetin jsem zvolna spojila v jedinou masu s napodobenou strukturou jabloňové kůry, do níž torzo zvolna odspoda zarůstá.

Práci jsem posléze rozřezala na tři kusy, pečlivě vybrala vnitřek modelářským očkem a špachtlemi a nechala kůru asi 1,5 cm silnou, abych celou skulpturu odlehčila a usnadnila její vypálení v keramické peci. Poté jsem všechny části slepila „šlikrem“ zpět k sobě, spáry zakryla hlínou a zahladila tak stopy po řezech. Celou práci jsem nechala tři týdny důkladně vyschnout. Když bylo dílo konečně suché a tvrdé, dala jsem jej na vypálení do keramické pece při teplotě kolem 1000 stupňů Celsia. Vypálenou práci jsem zatřela burelem (MnO_2), který ulpěl především na místech, kde byla naznačena struktura kůry stromu. Hladkou část torza jsem poté omyla

vodou, a tak vznikl příjemný kontrast světla a stínu a dílo tím získalo na plastičnosti. Pak jsem sošulturu dala znovu do keramické pece na přežah, čímž celé dílo dostalo svou konečnou podobu.

Nakonec jsem hotové dílo několikrát vyfotografovala ze všech stran, s pomocí grafických počítačových programů jej „vystřihla“ z pozadí a formou koláže jej zkusila dosadit do interiéru kaple, který jsem předtím rovněž vyfotografovala. Hotovou koláž, tedy jak se objekt jeví návštěvníkovi při vstupu do kaple, jsem vytiskla a umístila společně s ostatní dokumentací mýtinské kaple do příloh k diplomové práci.

7. Shrnutí

Objektem mé diplomové práce byla poničená novorománská kaple v místě bývalé vesnice Kropfschlag/Mýtiny poblíž města Nové Hradky. Zamýšlela jsem se nad tím, jak využít její prázdný interiér a rozhodla jsem se udělat z ní jakési „memento“ tragických událostí, které se v těchto místech odehrály během druhé světové války a těsně po jejím skončení. Snažila jsem se najít nějaký symbol, který by vystihoval jak smutné poválečné dny, tak zdejší kraj, a přitom i vhodně zapadal do interiéru kaple. Vybraný symbol by se pak měl dát nějakým způsobem výtvarně ztvárnit a umístit do kaple. Východiskem se mi stalo torzo ženy středního věku (matky), zarůstající zvolna odspoda do jabloňové kůry. Tento zvolený symbol jsem pak provedla v materiálu měřítku 1:4 z keramické hlíny. Konečná podoba skulptury by však měla být buď ze dřeva nebo z nějakého druhu hrubšího kamene, měla by být vysoká okolo dvou metrů a umístěna pod oblouk, jímž je k obdélníkovému půdorysu kaple připojena apsida.

8. Závěr

Co říci závěrem? Snad už jen dopovědět pověst o Mandelsteinu:

„Zlý duch nemohl na prohranou sázku zapomenout a zase se vrátil. Vesničané byli vyhnáni ze svých domovů do světa přeplněného násilím a nenávistí a jejich domy byly srovnány se zemí. Mapy opět ukazují toto území jako oblast lesů s divokou zvěří.“ (O kraji ztracené paměti, Expedice Neocastri, s.42)

Ale co na to Dobrý duch? Může si snad tohle nechat líbit?

9. Použitá literatura

- Expedice Neocastri: *O kraji ztracené paměti*, Nové Hradky 2002
- Halík T.: *Vzýván a nevzýván*, Mladá Fronta, Praha 2004
- Herout, J.: *Staletí kolem nás*, Paseka, Praha-Litomyšl 2002
- Informační panely z kláštera Servitů v nových Hradech
- Jihočeské listy* z let 1935-38, SOkA České Budějovice
- Kaplan, K.: *Pravda o Československu 1945-1948*, Panorama, Praha 1990
- Koblása, P.: *Nové Hradky*, České Budějovice 1999
- Kocian, J.: *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*, SPN Praha 1991
- Kol. aut.: *Dějiny země Koruny české*, Paseka, Praha 1992
- Kol. aut.: *Jakou barvu má domov*, MF, Praha 1988
- Kol. aut.: *Porozumět dějinám*, Praha 2002
- Kol. aut.: *Zmizelé Sudety*, Praha 2003
- Mortl, O., Svoboda, M.: *Kaplička a Novohradsko*, Donna, České Budějovice 1992
- Kroniky Nových Hradů z let 1938-1948, SOkA České Budějovice
- Seibt F.: *Ta stará ošklivá melodie*, Praha 2002
- Seminární práce Lenky Švecové, ČAG 2002

10. Přílohy

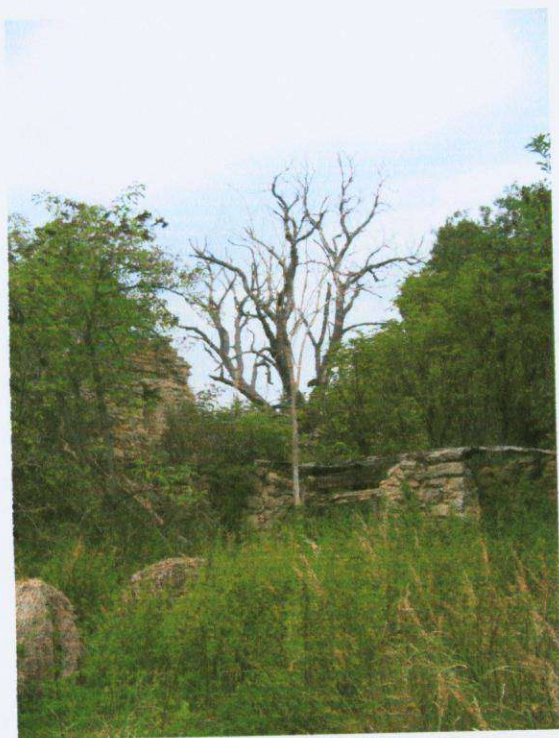
10.1 Novohradské pohraničí

obr.1: Gollitz/Jedlice

obr.2: Gollitz/Jedlice

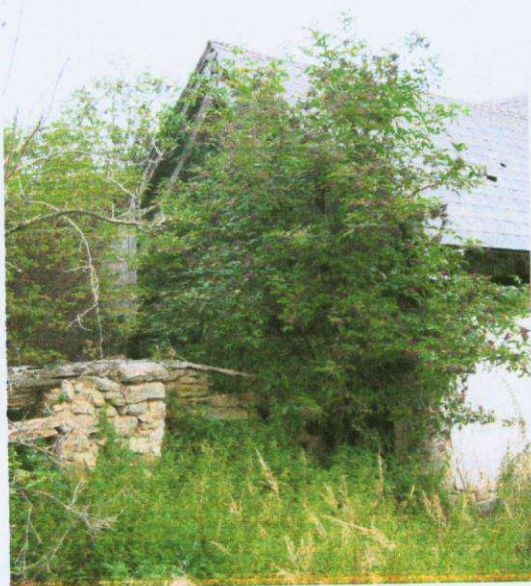
obr.3: Piberschlag/Veveří

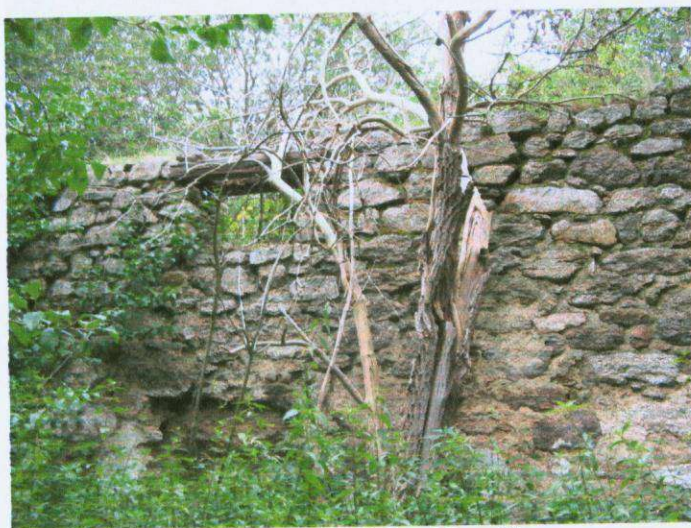
obr.4: Piberschlag/Veveří

obr.5: Piberschlag/Veveří

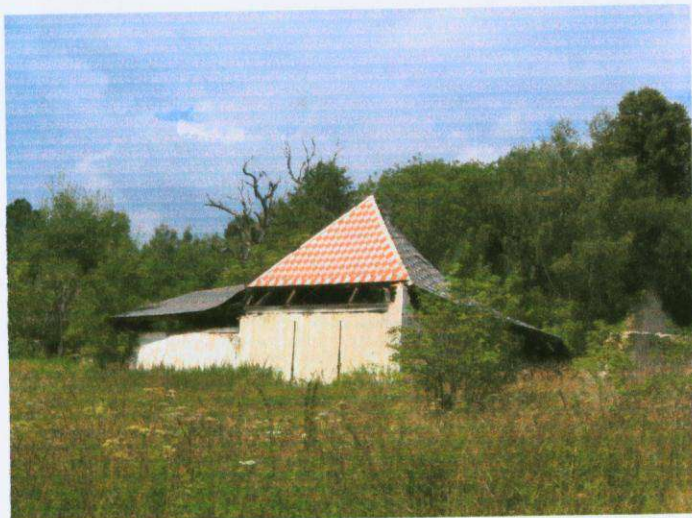
obr.6: Piberschlag/Veveří

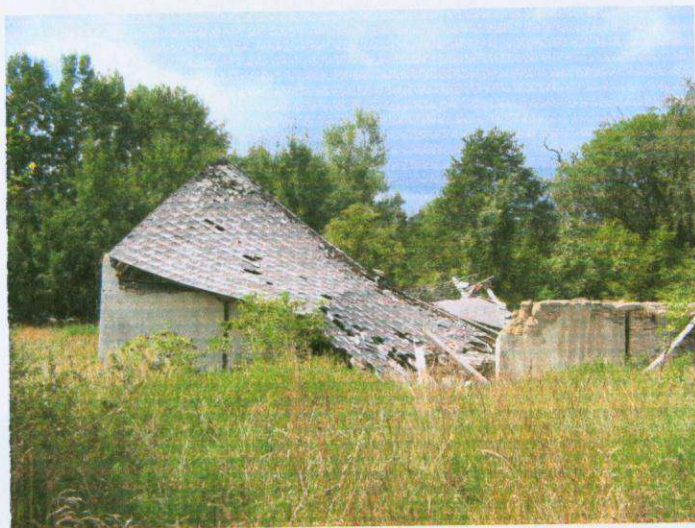
obr.7: Piberschlag/Veveří

obr.8: Piberschlag/Veveří

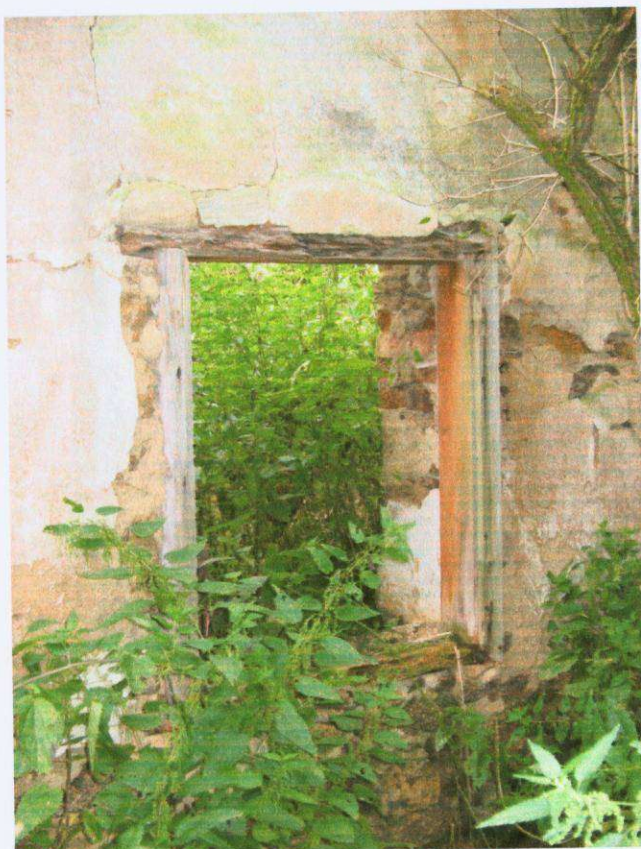
obr.9: Piberschlag/Veveří

obr.10: Piberschlag/Veveří

obr.11: Piberschlag/Veveří

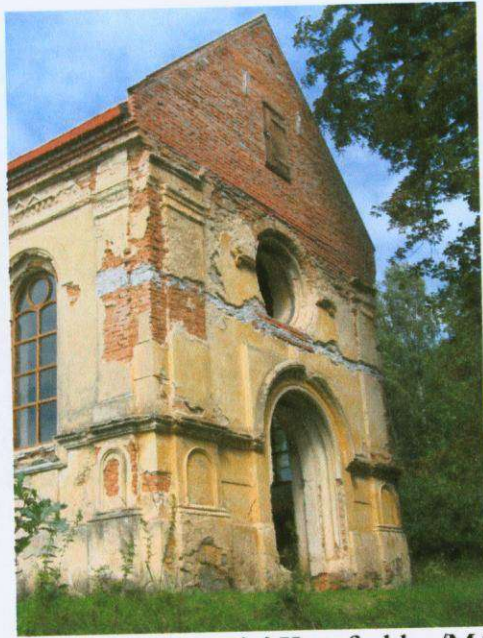

obr.12: Piberschlag/Veveří

10.2 Kropfschlag/Mýtiny

obr.13: kaple ve vesnici Kropfschlag/Mýtiny

obr.14: kaple ve vesnici Kropfschlag/Mýtiny

obr.15: kaple ve vesnici Kropfschlag/Mýtiny

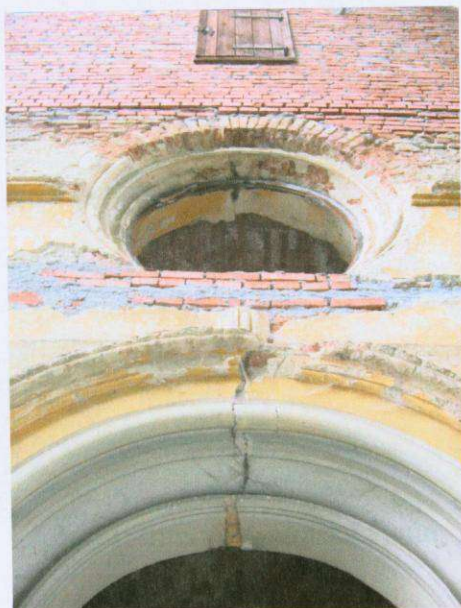
obr.16: kaple ve vesnici Kropfschlag/Mýtiny

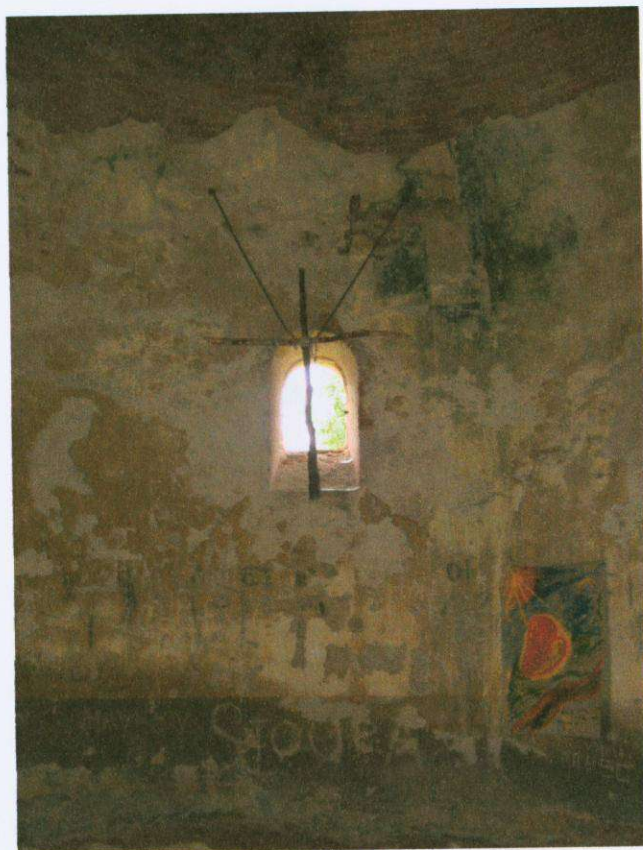
obr.17: kaple ve vesnici Kropfschlag/Mýtiny

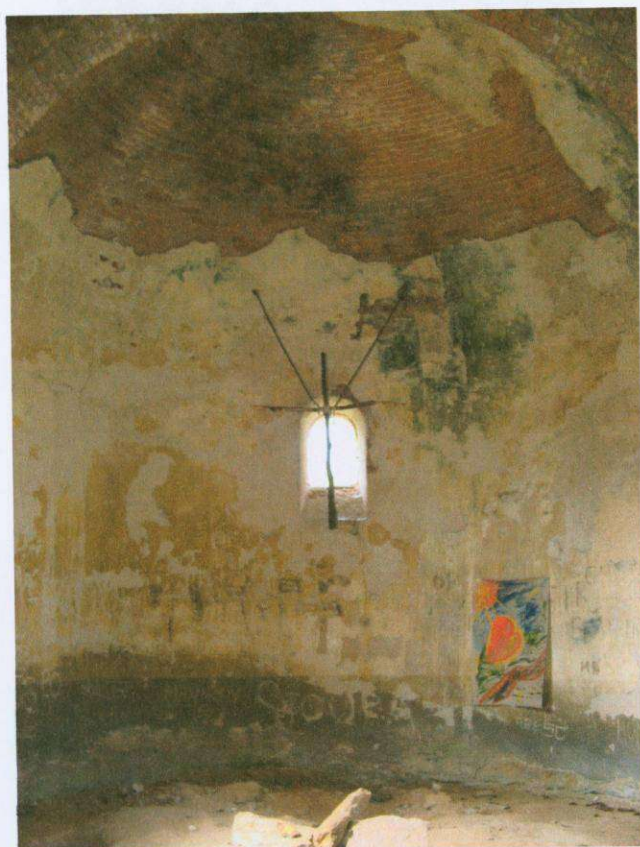
obr.18: kaple ve vesnici Kropfschlag/Mýtiny

obr.19: kaple ve vesnici Kropfschlag/Mýtiny

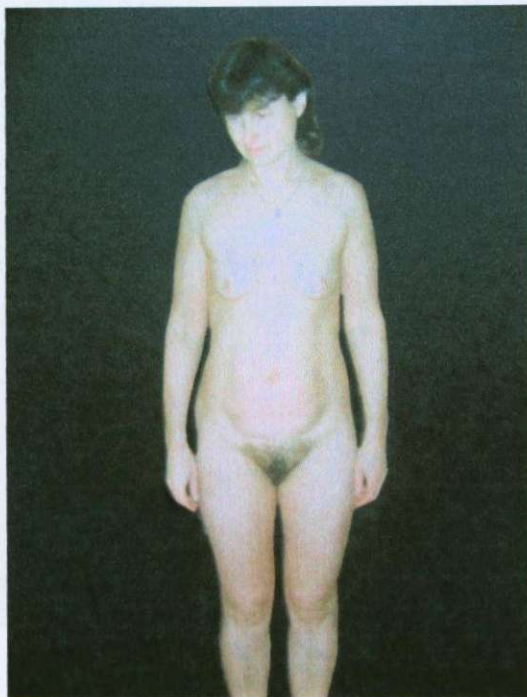
obr.20: interiér mýtinskej kaple

obr.21: interiér mýtinskej kaple

10.3 Praktická realizace vybraného symbolu

10.3.1 Hledání vhodného gesta

obr.22

obr.23

obr.24

10.3.2 Práce v materiálu

obr.25

obr.26

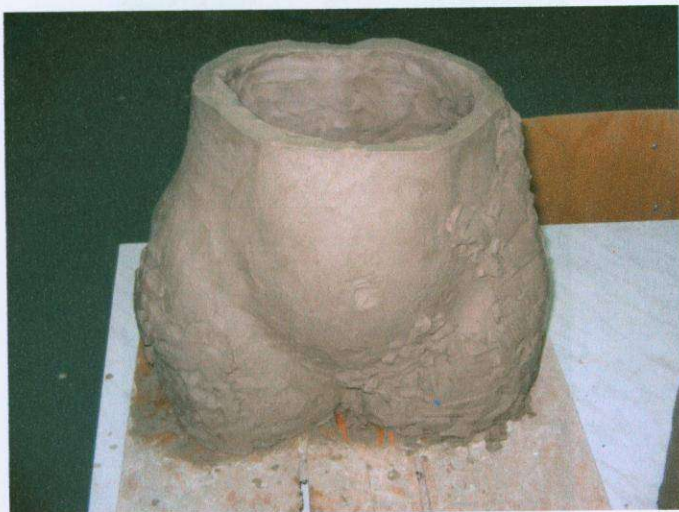
obr.27

obr.28

obr.29

obr.30

obr.31

obr.32

obr.33

obr.34

obr.35

obr.36

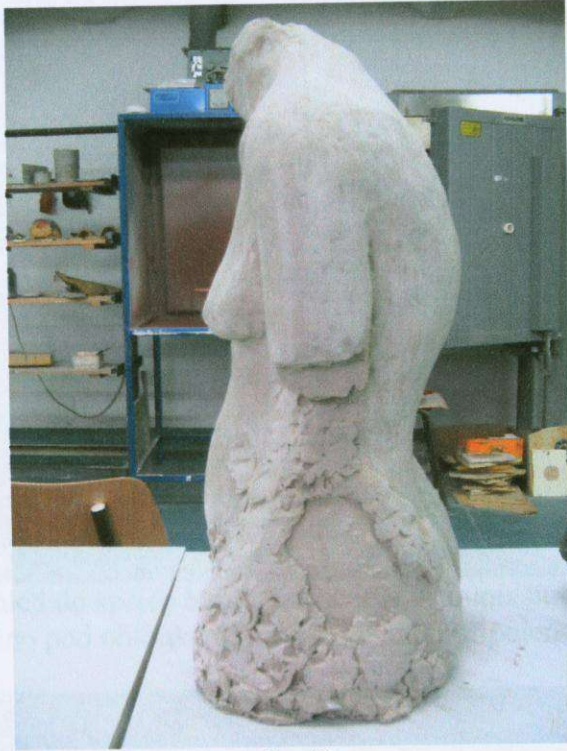
obr.37

obr.38

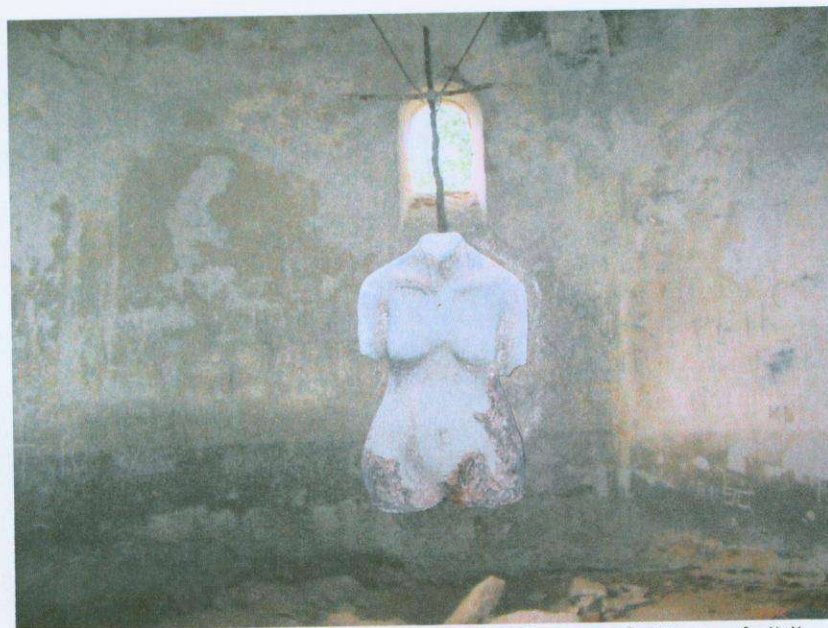
obr.39

obr.40

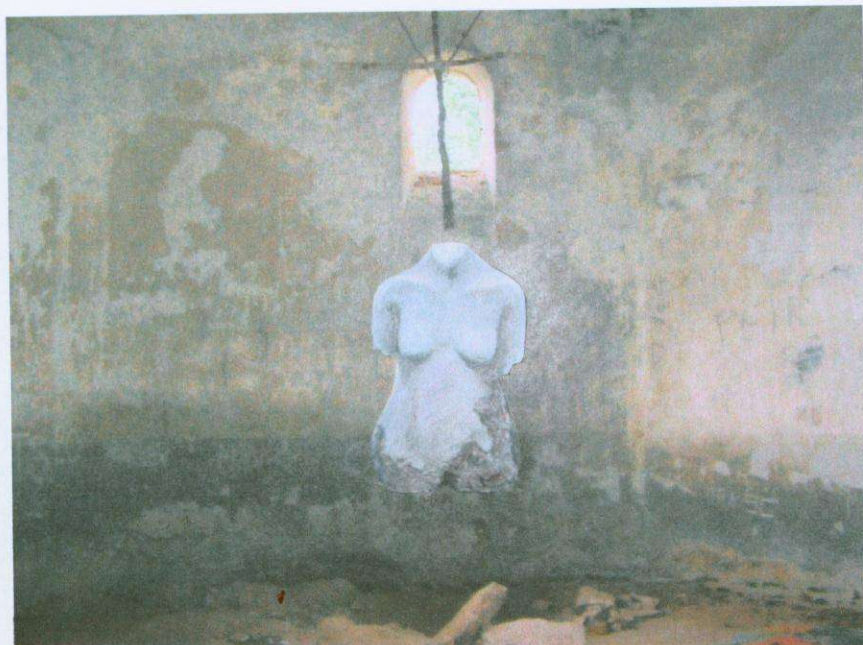
obr.41

obr.42: výsledný pohled do apsidy kaple, jak se jeví vstoupivšímu návštěvníkovi (torzo umístěno pod obloukem, jímž je ke kapli připojena apsida)

obr.43: výsledný pohled do apsidy kaple, jak se jeví vstoupivšímu návštěvníkovi (torzo umístěno pod obloukem, jímž je ke kapli připojena apsida)

obr.44: výsledný pohled do apsidy kaple, jak se jeví vstoupivšímu návštěvníkovi (torzo umístěno v polovině apsidy)

obr.44: výsledný pohled do apsidy kaple, jak se jeví vstoupivšímu návštěvníkovi (torzo umístěno v polovině apsidy)

obr.45: výsledný pohled do apsidy kaple, jak se jeví vstoupivšímu návštěvníkovi (torzo umístěno v polovině apsidy)